

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
APLINKOS POLITIKOS IR VALDYMO KATEDRA

AKVILĖ JAGUČANSKYTĖ
(APLINKOS APSAUGOS POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS)

INFORMACIJOS APIE APLINKĄ PRIEINAMUMAS IR VIEŠUMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
prof. habil. dr. Vida Motiekaitytė

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. INFORMACIJA APIE APLINKĄ	9
1.1. Teisė į aplinkos informaciją tarptautiniuose teisės aktuose	10
1.2. Teisė į aplinkos informaciją specialiuose Europos Sąjungos teisės aktuose.....	13
1.3 Teisė į aplinkos informaciją Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose	15
1.4. Kliūtys dėl informacijos	18
2. VIEŠUMAS IR PRIEINAMUMAS	21
3. EKOLOGINĖ ETIKA	23
3.1 Aplinkosauginės vertybės.....	24
3.1.1 Ekologinė sąžinė.....	26
3.1.2 Ekologinė pareiga	27
3.1.3 Ekologinė atsakomybė.....	28
4. EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJOS PAGRINDIMAS.....	29
5. EMPIRINIO TYRIMO EIGOS IR REZULTATŲ APRAŠYMAS	32
5.2 Empirinio tyrimo rezultatai	32
IŠVADOS	42
REKOMENDACIJOS ir PASIŪLYMAI.....	44
SANTRAUKA	46
SUMMARY.....	47
LITERATŪRA	48

IVADAS

Daugelį amžių žmogus buvo pavaldus gamtos stichijoms: prisitaikydavo prie jos dėsnių, suprato gamtos gaivališkumą bei savo laikinumą materialiam pasaulyje. Pirmykštė visuomenė nesistengė kovoti su tuo, kieno dalis jie buvo. Šiandieninė XXI a. situacija visiškai kitokia – tik dabar išreiškiame nuogąstavimus, jog norint išvengti katastrofiškos pasaulio klimato kaitos iki 2050 m. būtina sumažinti anglies dvideginio išmetimą į aplinką. Vis dažniau žvalgomės į ekologiškus produktus prekybos centrų vitrinose, net nesuvokdami, jog patys sunaikiname pačios gamtos sukurtą harmoniją, todėl dabar tenka rasti būdų klaidoms ištaisyti.

H.V.Longfelas yra pasakęs: „Kai gamta palieka kam nors spragą, paprastai užtepa ją storu pasitenkinimo savimi sluoksniu“ Atrodo, jog ši spraga ir yra dabartinės visuomenės didžiausia ir skaudžiausia liga. Žmogaus sukurtas technologinis pasaulis leido jam pasijusti vieninteliu ir visagaliu šeiminingu šioje planetoje. *Homo sapiens*, apakintas savo paties kreivo atspindžio veidrodyje, nebematė gamtos, iš kurios pats kilo, kuriai visada priklausė. Deja, nėra jėgos, kuri sugebėtų nustelbti patį gyvybės lopšį.

Turbūt dažnas visuomenės narys, nuvykęs į atokesnį gamtos prieglobsčio kampelį, piktinasi aplinkos užterštumu, tačiau paradoksalu, jog kažkuri tos pačios visuomenės dalelė savo apatiškumu bei neveiklumu sukuria būtent tokią situaciją. Trypiame, žeminame, negerbiame, tačiau vėliau susigriebę gailimės ir bandome lipdyti tai, ką sugriovėme – kovojame ne prieš gamtą, o patys prieš save. Vis dar neįstengiame suprasti, jog nėra galingesnės materijos už tą, kurioje funkcionuojame.

„Vargu ar dar kas nors nuginčys, kad žmonija susikūrė pavojų, gresiantį visai mūsų planetai. Šito niekas nenorėjo, bet tai įvyko. Mes esame pirmoji rūšis, naudojanti tokią geofizinę galią, kad keičiasi netgi Žemės klimatas, kuris iki šiol priklausė tikrai nuo tektonikos, Saulės spindulių ir ledynmečio ciklų. Be to, mes esame stipriausia grasinamoji jėga nuo to momento, kai dešimties kilometrų skersmens meteoritas reptilijų laikais, prieš 65 milijonus metų, smogė netoli Jukatano pusiasalio.

Mes demografiškai perpildėme Žemę, rizikuodami, kad pristigs maisto ir vandens. Ir dabar mums iškilo Fausto klausimas: ar mes turime savo griaunantį bei rizikingą elgesį laikyti būtina kaina už gyventojų ir ūkio augimą?

O gal privalėtume atlikti inventorizaciją ir ieškoti naujos aplinkos etikos ?”

Edward O. Wilson. Die Einheit des Wissens.
Aus dem Amerikanischen von Ivonne Badal.

Munchen, 2000.S. 370¹

¹ Kalenda Č., 2002

Aplinkos apsaugą mūsų šalyje reguliuoja valstybė. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 ir 54 straipsniuose įtvirtintos pagrindinės nuostatos aplinkos apsaugos reguliavimo srityje: „Valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių; Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskiru gamtos objektu ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos išteklių. Įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją“².

Tačiau šiuolaikinis gyvenimo būdas teikia žmogui daug laisvių ir teisių, tuo pačiu supainiodamas žmogų, o ypačingai jauną besivystančią asmenybę. Lietuvos Respublikos švietimo dokumentuose deklaruojamos vertybės, tame tarpe aplinkos apsauga, neatitinka jaunos kartos požiūrių, požiūriui į aplinkosaugos siekimo motyvaciją. Jaunimas realiame gyvenime mato kitokią tvarką bei veiksnius, negu yra deklaruojama valstybiniuose dokumentuose, t.y. neatitikimas tikslų, siekių ir realaus gyvenimo.³

Žinoma, kad ekologinių problemų atsiradimą dažniausiai nulemia žmogaus nesugebėjimas suvokti tikrųjų savo veiklos padarinių ir ne tik nesąmoningas, bet ir sąmoningas aplinkos teršimas ar gamtos žalojimas. Taigi aplinkos problemos yra socialinio elgesio pasekmė ir suvokimo rezultatas. Šiuo atžvilgiu ekologinės problemos yra socialinės problemos. Tačiau tam, kad aplinkos užterštumas taptų visuomenės pripažinta socialine problema, būtinas viešumas ir adekvati informacija, kurią operatyviausiai perduoda visuomenės informavimo priemonės.⁴ Tad visuomenės informavimas apie aplinką ir aplinkosauginis visuomenės švietimas yra viena iš pagrindinių priemonių siekiant įgyvendinti aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi tikslus, kurie nurodomi Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje, Nacionalinėje darnaus vystymosi švietimo 2007 – 2015 metų programoje ir kituose šalies strateginiuose dokumentuose.

Siekiant užtikrinti, kad visuomenė, pilietinės institucijos aktyviai dalyvautų formuojant aplinkosaugos politiką ir priimant sprendimus, viena svarbiausių priemonių – kuo plačiau ir intensyviau skleisti informaciją naudojant patrauklias ir skatinančias pilietinę iniciatyvą priemones.

Darbo mokslinė vertė ir teorinis naujumas. Ekologinio sąmoningumo tema – plati tema, nagrinėjama tiek filosofų, tiek gamtininkų, tiek sociologų. Aplinkosaugos problemų sprendimo variantus nagrinėja tiek inžinieriai, tiek politikai.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija// Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. – 1992, Nr. 33-1014

³ Gediun K., 2007

⁴ Juraitė K., 2002

Visuomenės rūpestį ekologija apsprendžia ne objektyvus užterštumo lygis, bet egzistuojančios kultūrinės normos.⁵ Visuomenė selektyviai pasirenka prioritetus, remdamasi kultūriniais simboliais ir žiniasklaidos teikiama informacija. Būtent žiniasklaida turi didžiausią įtaką gyventojų ekologinės sąmoningumo formavimui. Nagrinėdama viešąjį ekologinį diskursą – t.y. tai, kas kalbama apie ekologiją viešai⁶. Todėl darbas padės atskleisti, kokia visuomenės nuomonė yra susidariusi apie viešumą bei prieinamumą prie informacijos apie aplinką.

Aplinkosaugos problemos priskiriamos prie post materialistinių vertybių kadangi susiję su pokyčiais vertybių sistemoje: aplinkosauginio rūpesčio pirmenybė prieš ekonominę augimą.⁷ Tyrimu norima atskleisti, kokie prioritetai, kokios vertybės yra svarbiausios, ko siekia visuomenė ir ką nori žinoti.

Ekologai ir gamtosaugininkai dažnai švietimo tikslais vartoja šveicariškojo sūrio metaforą kaip simbolį, įspėjantį pasaulio bendruomenę dėl gamtinės aplinkos degradacijos: juk kiekvienas iškirstas atogrąžų miško hektaras, kiekvienas išsiplėtusios dykumos kvadratinis kilometras, kiekviena išnykusi augalų ar gyvūnų rūšis – tai „skylės“, kurių kasdien sparčiai daugėja ir per kurias žiojėja biologinės nebūties tuštuma, gresianti praryti visą biosferą. Nors tai tik teorinė galimybė, bet ji prasminga siekiant suvokti **problemos** prigimtį ir mastą, t. y. globalų ekologinio pavojaus pobūdį, galintį labiausiai neigiamai paveikti sudėtingiausias gyvojo pasaulio grandis, iš jų ir žmonių giminę.⁸ Atsižvelgiant į tai, verta susimąstyti, kokios aplinkosauginės vertybės bei prioritetai šiandien egzistuoja, bei kuo gyvendamas biologinėje žemėje vadovaujasi žmogus.

Antroji problema. Išsamiai ir laiku informuoti apie aplinką – esminė sąlyga įtraukiant visuomenę dalyvauti formuojant aplinkosaugos politiką ir priimant sprendimus.⁹ Kadangi visuomenė dabartiniu laikotarpiu dar nėra pakankamai subrendusi ir pasirengusi dalyvauti šiuose procesuose, būtina ugdyti ir skatinti jos poreikį domėtis aplinkos būkle, aktyviai įsitraukti, kai priimami sprendimai.

Šiuo metu palyginti dažnas reiškinys – pavėluota piliečių ar bendruomenės reakcija, kai nebėra galimybių pakeisti priimtą sprendimą. Kadangi visuomenė gauna informaciją valstybės institucijoms jau priėmus sprendimus, neturi teisės dalyvauti juos priimant arba gali dalyvauti tik formaliai, kyla daug socialinių konfliktų, didėja visuomenės nepasitikėjimas valdžia, kenčia kultūros paveldas.

Žiniasklaidos straipsniai daugiausia yra skirti informuoti apie jau įvykusius įvykius, ekologines avarijas, tačiau švietėjiško pobūdžio, kaip reiktų visuomenei dalyvauti aplinkosaugos

⁵ Beck, U. 1995

⁶ Telešienė, A. 2006

⁷ Leonavičius, V. 1999

⁸ Kalenda Č., 2006

⁹ Informavimo apie aplinką ir Lietuvos gyventojų aplinkosauginio švietimo skatinimo programa

valdyme informacijos beveik neteikiama. Platesnė informacija apie aplinkosauginę teisinę bazę, bei aplinkos kokybę pagal visas sritis (vanduo, oras, atliekos, dirvožemis, gyvoji gamta, nuotekos) galima rasti pagrindinių aplinkosauginių institucijų internetiniuose puslapiuose, tačiau tai yra dar nevisai visuomenei priimtinas būdas tuo pasinaudoti.

Kad būtų išvengta tokių nesusipratimų, būtina skatinti informacijos apie aplinką viešumą bei lengvinti jų prieinamumą.

Taigi magistrinio darbo *tyrimo objektai* yra du. Vienas objektas – aplinkos apsaugos informacija, kurią surenka atsakingos institucijos bei paskelbia visuomenei. Kitas – visuomenės narių požiūriai, vertybės ir prioritetai.

Tyrimo dalykas. Informacijos apie aplinką viešumas bei prieinamumas plačiai visuomenei bei visuomenės vertybių sistema.

Tyrimo tikslas. Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo tyrimo objektą ir dalyką, tiesioginis šio darbo tikslas yra išanalizuoti ir įvertinti informacijos apie aplinką viešumo bei prieinamumo esminius teisinius bei praktinius aspektus, atskleisti visuomenės narių poreikį ir nuomonę apie aplinkos informaciją.

Tyrimo uždaviniai. Tam, kad būtų tinkamai ir visapusiškai pasiektas tyrimo tikslas, iškeliami tokie tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pagrindinius pasaulinius, Europos Sąjungos bei Lietuvos respublikos teisės aktus (konvencijas, direktyvas, įstatymus, aprašus ir kt.), reglamentuojančius visuomenės informavimą apie aplinką bei jos viešinimą bei prieinamumą.
2. Atskleisti kliūtis, su kuriomis susiduriama siekiant gauti darbe analizuojamos informacijos.
3. Atlikti kokybinį tyrimą bei išsiaiškinti, kokios aplinkosauginės vertybės egzistuoja šiuolaikinėje visuomenėje bei kiek jos svarbios ir aktualios visuomenei.

Pagrindinių sąvokų patikslinimas ir interpretacija.

Terminas „**aplinka**“ traktuojamas kaip:

1) siaurąja prasme aplinką galime suvokti kaip erdvę, kurioje nuolat gyvena, dirba ir ilsisi žmonės, plačiąja – kaip žmonijos egzistavimo sferą, susidedančią iš gamtos, antropogeninių objektų ir visuomenės;¹⁰

2) pagal UNESCO (švietimo, mokslo ir kultūros organizacija) priimtą apibrėžimą, aplinka – tai pasaulio dalis (sudaryta iš įvairių sąveikaujančių gyvosios ir negyvosios gamtos elementų), kurią žmogus naudoja, veikia ir prie kurios prisitaiko;

¹⁰ Šešelgis, K., 1991

3) išorės elementai, kuriais konkretus organizmas tiesiogiai ar netiesiogiai su ja santykiauja;¹¹

4) LR Aplinkos apsaugos įstatyme (Žin., 1992, Nr.5-75; Žin., 2000, Nr. 39-1093, Žin., 2004, Nr.60-2121) šis terminas apibrėžiamas kaip, gamtoje funkcionuojanti tarpusavyje susijusių elementų (žemės paviršiaus ir gelmių, oro, vandens, dirvožemio, augalų, gyvūnų, organinių ir neorganinių medžiagų, antropogeninių komponentų) visuma bei juos vienijančios natūraliosios ir antropogeninės sistemos.¹²

Aplinkos apsaugos terminas taip pat kaip ir terminas „aplinka“ apibūdinamas LR Aplinkos apsaugos įstatyme. Jame teigiama, kad aplinkos apsauga tai – aplinkos saugojimas nuo fizinio, cheminio, biologinio ir kitokio neigiamo poveikio ar pasekmių, atsirandančių įgyvendinant planus ir programas, vykdam užkinę veiklą ar naudojant gamtos išteklius.

„**Informacija apie aplinką**” - bet kokia rašytinė, vaizdo, garso, elektroninė ar kitokia materialia forma saugoma informacija apie (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Informacija apie aplinką

Informacija apie aplinką	Pavyzdžiai
a) APLINKOS ELEMENTAI	oras, atmosfera, vanduo, dirvožemis, žemė, kraštovaizdis, ir gamtos objektų būklė, biologinė įvairovė ir jos komponentai, įskaitant genetiškai modifikuotus organizmus, bei šių elementų sąveiką;
b) VEIKSNIAI ir ADMINISTRACINĖS PRIEMONĖS	medžiagos, energija, triukšmas ir radiacija, bei jų veikla arba priemonės; susitarimai aplinkosaugos srityje, politika, įstatymų leidyba, planai ir programos, turintys arba galinčius turėti poveikį išvardytiems aplinkos elementams, taip pat išlaidos ir rezultatai bei kita ekonominė analizė ir prielaidos, susijusios su priimamais sprendimais aplinkosaugos srityje;
c)	žmonių sveikatos ir saugos būklė, gyvenimo sąlygos, kultūros objektų ir statinių būklė tais atvejais, kai jai daro įtaką arba gali daryti įtaką aplinkos elementų būklė arba per šiuos elementus išvardyti veiksniai, veikla arba priemonės

¹¹ Baltrėnas, P., 1996

¹² LR Aplinkos apsaugos įstatymas

Valstybės institucija apibrėžiama plačiai: valstybės, regiono ar kito lygmens administracija; fiziniai ar juridiniai asmenys, atliekantys nacionalinių įstatymų reglamentuotas valstybės administravimo funkcijas, įskaitant su aplinkosauga susijusias konkrečias prievoles, veiklą ar paslaugas; bet kokie kiti fiziniai ar juridiniai asmenys, atliekantys valstybines pareigas ar funkcijas arba teikiantys su aplinkosauga susijusias paslaugas.

Hipotezės iškėlimas. Plėtojant visuomenės galimybes gauti informaciją ir dalyvauti priimant sprendimus aplinkosaugos srityje, gerėja priimamų sprendimų kokybė ir jų įgyvendinimas, visuomenei pateikiama daugiau informacijos apie aplinkosaugos problemas, taip pat sudaroma galimybė išreikšti savo susirūpinimą ir valstybės institucijoms atkreipti reikiamą dėmesį į šiuos visuomenės interesus.

Tyrimo metodai. Teisingai panaudoti tyrimo metodai lemia ne tik tyrimo kryptingumą, bet ir viso tyrimo proceso veiksmingumą. Siekiant visapusiškai išanalizuoti tiriamus reiškinius, magistro baigiamajame darbe naudotasi tiek įvairiais teoriniais, tiek empiriniais tyrimo metodais kaip tyrimo objekto pažinimo būdais.

Rengiant magistro baigiamąjį darbą naudotas *Teisinių dokumentų analizės* metodas taikytas nagrinėjant įvairius Lietuvos, ES ir tarptautinės teisės šaltinius, siekiant visapusiškai atskleisti Lietuvos valstybės pateikiamą informaciją apie aplinką visuomenei.

Atlikti kokybinį tyrimą naudotasi pusiau struktūruotu išplėstiniu interviu, kurio tikslas atskleisti Šiaulių miesto gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubo „Aukuras“ narių nuomonę bei požiūrį į aplinkos informaciją.

Darbe naudojami sutrumpinimai:

AM – aplinkos ministerija

ES – Europos Sąjunga

LR – Lietuvos Respublika

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

NVO – Nevyriausybinių organizacija

1. INFORMACIJA APIE APLINKĄ

Suderinti visuomenės ir valstybės veiksmai, efektyvi visuomenės ir valstybės sąveika galimi konsultacinių, informacinių procesų dėka. Tik plačiu mastu konsultuojantis suinteresuotoms (o kartais ir nesuinteresuotoms) grupėms, joms besikeičiant turima informacija, užtikrinamas suderintas veikimas, lemiantis, viena vertus, adekvačią valstybės (jos kompetentingų institucijų) veiksmų, planų tikslingumo suvokimą, kita vertus – visuomenės, jos grupių poreikių ir interesų tenkinimą.¹³

Taigi akivaizdu, kad derinant valstybės bei visuomenės veiksmus, galima pasiekti gerų rezultatų informavimo klausimais. Tad svarbu yra žinoti ne tik savo pareigas (skleisti informaciją), bet ir teises (gauti informaciją). Atsižvelgiant į šį niuansą labai svarbu suvokti, kas yra teisė į informaciją. Aptariant teisės į informaciją sampratą neišvengiamas glaudaus šios teisės ryšio su teise laisvai skleisti informaciją ir idėjas įvardijimas. „Teisė į informaciją yra svarbus saviraiškos laisvės elementas, apimantis tokius aspektus:

- ✚ teisė gauti informaciją;
- ✚ teisė skleisti informaciją.¹⁴

1 pav. Teisė į informaciją (Pagal Birmontienę, 2002)

Šios abi teisės iš tikrųjų yra glaudžiai susijusios – informaciją skleidžiančio (aktyviojo) subjekto teisių užtikrinimui būtinas informaciją gaunančio (pasyviojo) subjekto teisės į informaciją užtikrinimas. Tačiau šiandien – informacijos amžiuje – teisė į informaciją nėra tik pasyvi teisė, nes asmuo turi teisę ne tik pasyviai gauti informaciją, bet ir jos ieškoti, t. y. imtis aktyvių veiksmų. Teisė į informaciją sietina ne tik su įvairios informacijos paieška, gavimo iš skirtingų šaltinių galimybėmis, informacijos monopolio draudimu, bet ir su įvairios informacijos prieigos užtikrinimu. Taigi teisės skleisti informaciją raidą atsiliepia teisės gauti informaciją raida.¹⁵

¹³ Stonkienė M., 2008

¹⁴ Birmontienė T., 2002

¹⁵ Leonavičius, V., 1999

Taigi dažniausiai visuomenė skyla į dvi dalis: suinteresuotą, kuri ieško informacijos aktyviai, ir nesuinteresuotą, kuriuos aktyvumą reikia skatinti ir ugdyti. Vis dėl to jas abi sieja vienas bruožas – socialinis gyvenimas bei interesai. Būtent socialiai reikšmingos, būtinos visuomenei informacijos blokas yra susijęs su esminiais, svarbiausiais visuomenės interesais (pvz., visuomenės saugumu, sveikata, saugia ir sveika aplinka iš t. t.). Todėl naujos visuomenės socialinės raidos paradigmos yra naujos tematikos, problematikos socialiai reikšmingos, būtinos visuomenei informacijos poreikių radimosi priežastimi.¹⁶ Taigi visuomenės vystymosi siekis lemia tiek savitus visuomenės informacijos poreikius, tiek šiuos poreikius atliepančios informacijos sukūrimą, kaupimą, saugojimą ir teikimą visuomenei ar atskiroms visuomenės grupėms. Naujai atsirandantys informacijos poreikiai yra susiję su viena kitą papildančiomis ekonominio, socialinio ir aplinkos (aplinkosauginio) visuomenės vystymosi kryptimis, kurios sudaro visuomenės vystymosi pagrindą, nurodo didesnę aplinkos (pirmiausiai), ekonominės ir socialinės informacijos poreikį.

Visuomenės dėmesys aplinkai sietinas ir su išplėta žmogaus teisių samprata. Mąstyti ir garsiai kalbėti apie aplinkos svarbą paskatino teisės į švarią ir sveiką aplinką, teisės gauti ir suvartoti pakankamą kiekį vandens, teisės sveikai maitintis ir kitų susijusių teisių radimąsi. Šių naujai atsirandančių teisių užtikrinimui būtina informacija apie ūkinės veiklos poveikį aplinkai, apie naudojamų, kurių technologijų grėsmes. Tai reiškia, kad visuomenėje suvokiama teisės į aplinkos informaciją svarba ir atitinkamai ši teisė užtikrinama tiek tarptautiniais, tiek regioniniais, tiek nacionaliniais teisės aktais.

1.1. Teisė į aplinkos informaciją tarptautiniuose teisės aktuose

1972 m. Stokholme įvykusi Jungtinių Tautų Organizacijos konferencija žmogaus aplinkos klausimais koncentravo tarptautinės bendrijos dėmesį į aplinką ir aplinkosaugą.

Kad teisės į aplinkos informaciją būtų užtikrinamos, reikšminga tai, kad „XXI amžiaus darbotvarkėje“ atkreipiamas dėmesys į visuomenės informuotumo didinimo poreikį. Šiame ir kituose tarptautiniuose teisės aktuose reikšminamas visuomenės dalyvavimas formuojant, realizuojant darniojo vystymosi strategiją, nurodoma, kad visuomenės dalyvavimas užtikrina visuomenės vertybinės orientacijos kaitą, kompetencijų plėtrą, didina socialinį kapitalą. Visuomenės dalyvavimas svarbus, kad būtų užtikrintas minčių, idėjų, požiūrių novatyvumas, jų sklaida, įgyvendinimo veiksmingumas.¹⁷

Visuomenės informavimas aplinkos klausimais reikšmingas ir Jungtinių Tautų klimato kaitos konvencijoje (Rio de Žaneiras, 1992), ir Tarptautinėje konvencijoje dėl civilinės

¹⁶ Stonkienė M., 2008

¹⁷ Stonkienė M., 2008

atsakomybės už aplinkai padarytos pavojingos veiklos žalą. Tačiau šiose tarptautinėse sutartyse visuomenės informavimo klausimai yra šalutiniai.

Labiausiai teisė į aplinkos informaciją sureikšminama poveikio aplinkai vertinimo kontekste – siekiant užtikrinti visuomenės dalyvavimą. Kad visuomenės dalyvavimas būtų užtikrintas, itin svarbi yra efektyvus, patikimo visuomenės informavimo sistema.

Tačiau pirmoji tiesiogiai teisei į aplinkos informaciją skirta tarptautinė sutartis yra 1998 m. Konvencija „Dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais“ (vadinamoji Orhuso arba Aarhuso konvencija, toliau tekste – Orhuso konvencija).

Orhuso konvencija skiriama visuomenės teisei gauti informaciją, dalyvauti priimant sprendimus ir kreiptis į teismą aplinkos klausimais reglamentuoti.

Orhuso konvencija tai sutartis dėl aplinkos, kuri susieja teises į aplinką ir žmogaus teises. Joje pripažįstama, jog turime pareigų ateitiems kartoms; pabrėžiama, kad tvarus vystymasis galėtų būti įgyvendintas tik dalyvaujant visiems suinteresuotiems asmenims. Konvencijoje aplinkos apsauga siejama su valdžios atskaitomybe. Daugiausiai dėmesio skiriama visuomenės ir valdžios sąveikoms demokratijos kontekste, skatinamas naujas visuomenės dalyvavimo procesas priimant sprendimus.¹⁸

Konvencijos privalumas yra tai, kad joje įtvirtinta plati terminų „aplinka“ , „informacijos apie aplinką“ samprata. Nors Konvencijoje tiesiogiai nepateikiama „aplinkos“ samprata, tai, kas laikoma „aplinka“, nurodo teminės (dalykinės) sampratos „informacija apie aplinką“, detalizavimas (2, 4–5 Konvencijos straipsniai). Informaciją apie aplinką sudaro informacija apie: aplinkos elementus (orą, atmosferą, vandenį, dirvožemį, žemę, kraštovaizdį, gamtines vietas, biologinę įvairovę ir jos komponentus, įskaitant genetiškai modifikuotus organizmus) bei šių elementų sąveiką; veiksnius (medžiagos, energija, triukšmas ir radiacija, bei veiklą arba priemones, įskaitant administracines priemones, susitarimus aplinkos srityje, politiką, įstatymų leidybą, planus ir programas, turinčius arba tikėtinau galinčius turėti poveikį išvardytiems aplinkos elementams, taip pat išlaidų ir rezultatų bei kitą ekonominę analizę ir prielaidas, susijusias su priimamais sprendimais aplinkos srityje); žmonių sveikatos ir saugos būklę, gyvenimo sąlygas, kultūrinių vietovių ir statinių būklę tais atvejais, kai jai daro įtaką arba gali daryti įtaką aplinkos elementų būkle arba per šiuos elementus išvardyti veiksniai, veikla arba priemonės). Plati informacijos apie aplinką samprata, susiedama įvairius visuomenės dėmesio vertus elementus, veiksnius, užtikrina tinkamą teisės į informaciją realizavimą.

¹⁸ Jungtinių Tautų Organizacijos Europos Ekonominės komisijos leidinys *Orhuso konvencija: taikymo vadovas (The Aarhus Convention: an Implementation Guide)*, United Nations, New York and Geneva, 2000)

Orhuso konvencijos pagrindas – žmonių ir valdžios santykiai. Ji skirta ne vien aplinkai saugoti, bet ir valdžios atskaitomybei, skaidrumui, atsakomybei užtikrinti. Dauguma aplinkai skirtų tarptautinių sutarčių nustato šalių pareigas viena kitos atžvilgiu, o Orhuso konvencija – nustatomos šalių pareigas visuomenei.¹⁹ Pagal Orhuso konvencijos nuostatas visuomenės informavimas ir jos dalyvavimo užtikrinimas priimant sprendimus yra išimtinai valstybės institucijų pareiga. Valstybės institucijos privalo aplinkos informaciją teikti tiek visuomenės prašymu (užtikrinti aktyviosios teisės į informaciją įgyvendinimą), tiek šią informaciją skleisti savo iniciatyva (užtikrinti pasyviosios teisės į informaciją įgyvendinimą). Nors Konvencijoje aiškiai atskiriamas „informacijos teikimas“ ir „siekiančių atitinkamos ūkinės veiklos subjektų bendravimas su visuomene“, pastebima, kad aplinkos informacijos teikimo procese savitai dalyvauja ir siekiantys atitinkamos ūkinės veiklos subjektai. Šie subjektai Konvencijos nuostatomis įpareigojami ne tik pateikti informaciją valstybės institucijoms, bet ir bendrauti su visuomene, su ja konsultuotis.

Teisei į aplinkos informaciją užtikrinti svarbios Konvencijos nuostatos, reglamentuojančios bendruosius informacijos apie aplinką teikimo reikalavimus (pvz., reikalavimas informuoti visuomenę, kokios valstybės institucijos, kokią aplinkos informaciją kaupia, saugo; sudaryti informacinių užklausų nukreipimo informaciją galinčioms suteikti institucijoms sistema, apibrėžti informacijos pateikimo laiko, formos, turinio reikalavimus, užtikrinti visuomenės dalyvavimą jau pradiniam etape ir kt.).

Konvencijoje, nurodant būtinybę suderinti nacionalinių, Europos, tarptautinių registru duomenis, įvertinami teisės į informaciją realizavimo svarbūs informacijos išteklių, pabrėžiamas tokios informacijos visuotinumas. Konvencijos svarba grindžiama nuostata, kad, suteikus visuomenei daugiau galimybių susipažinti su informacija apie aplinką, viešai platinant šią informaciją, gerėja visuomenės informuotumas aplinkos klausimais, sudaromos sąlygos veiksmingesniam visuomenės dalyvavimui.

Orhuso konvencijos nurodo tarptautinės bendrijos dėmesį, kad būtų gerinamas visuomenės informuotumas aplinkos klausimais, suvokiama aplinkos informacijos viešinimo svarba.

Orhuso konvencijos pagrindinis tikslas – saugoti ne „aplinką pačią savaime“, o užtikrinti kiekvieno šios ir būsimų kartų žmogaus teisę gyventi palankioje jo sveikatai ir gerovei aplinkoje (1 str.), nes tinkama aplinkos apsauga būtina žmonių gerovei ir pagrindinėms žmogaus teisėms užtikrinti, įskaitant ir teisę gyventi (preambulė). Todėl Konvencijoje pabrėžiamas neatsiejamumas nuo pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, kurias nustato kitos žmogaus teisių srities tarptautinės sutartys (preambulė). Gindama pamatines žmogaus vertybes, Orhuso

¹⁹ Stonkienė M., 2008

konvencijoje pripažįstama žmonių teisė dalyvauti priimant pagrindinius jų gyvenimą veikiančius sprendimus. Todėl visai visuomenei suteikiama ne tik teisė spręsti dėl žmogaus gyvenimo aplinkos, bet ir prievolė, kiekvienam asmeniškai ir kartu su kitais, saugoti šią aplinką ir gerinti jos būklę dėl šios ir būsimų kartų gerovės.

Orhuso konvencija iš esmės skiriasi nuo kitų konvencijų – ji reglamentuoja valstybės ir savivaldos institucijų įsipareigojimus visuomenei. Ši konvencija yra tarpsektorinė, t. y. ji aprėpia įvairias aplinkosaugos sritis, tokias kaip aplinkos būklė, biologinė įvairovė, žmogaus gyvenimo sąlygos, sveikata. Ji detalai reglamentuoja viešumo, priimant sprendimus ir teikiant informaciją apie aplinką, užtikrinimo reikalavimus.

Įgyvendinant Orhuso konvencijos nuostatas, prioritetas vaidmuo tenka šioms kryptims:

- * stiprinti valstybės ir savivaldos institucijų, disponuojančių informacija apie aplinką, informacijos teikimą pagal visuomenės paklausimus bei savo iniciatyva – panaudojant įvairius informacijos sklaidos būdus;

- * rengti ir leisti leidinius, lankstinukus, plakatus ir kitus informacinio pobūdžio leidinius, siekiant geriau supažindinti visuomenę su aktualiais aplinkos klausimais bei įtraukti ją į sprendimų priėmimą aplinkos apsaugos srityje;

- * tenkinti tikslinių vartotojų grupių interesus, kad sparčiau būtų skleidžiama informacija apie aplinką šiuolaikinėmis informacinių technologijų priemonėmis;

- * skatinti visuomenę bei NVO dalyvauti saugant aplinką: būtina, kad valstybė ir savivaldos institucijos glaudžiau bendradarbiautų su NVO bei visuomene, įgyvendinant ekologinio švietimo projektus, informavimo kampanijas, akcijas.

Šie teisės aktai remiasi esminėmis žmogaus teisėmis į švarią ir sveiką aplinką, pripažinimu, kad kiekvienas visuomenės narys privalo saugoti aplinką, gerinant jos būklę. Jie numato ir valstybės atsakomybę sukurti būtinas sąlygas, kad visuomenė gautų reikalingą informaciją apie aplinką, dalyvautų formuojant aplinkos apsaugos politiką bei priimant sprendimus aplinkosaugos klausimais.

1.2 Teisė į aplinkos informaciją specialiuose Europos Sąjungos teisės aktuose

Orhuso konvencijos įgyvendinimą Europos Sąjungoje užtikrina Europos Parlamento ir Europos Tarybos direktyva, nustatančia visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas (2003/35/EB). Teisės į aplinkos informaciją užtikrinimui reikšmingos Direktyvos nuostatos, kuriomis numatomas visuomenės dalyvavimas rengiant su aplinka susijusius planus ir programas. Direktyvoje nurodoma, kad „... *visuomenė arba viešais skelbimais, arba kitomis tinkamomis priemonėmis, tokiomis kaip elektroninės visuomenės*

informavimo priemonės, jei jos prieinamos, būtų informuojama apie visus pasiūlymus rengti tokius planus ar programas arba juos keisti ar peržiūrėti ir kad visuomenei būtų prieinama atitinkama informacija apie tokius siūlymus, įskaitant, be to, informaciją apie teisę dalyvauti priimant sprendimus ir apie kompetentingą instituciją, kuriai gali būti pateiktos pastabos ar klausimai“, „išnagrinėjus visuomenės pareikštas pastabas ir nuomones, kompetentinga institucija tinkamai stengtųsi informuoti visuomenę apie priimtus sprendimus ir motyvus bei aplinkybes, kuriais tie sprendimai yra pagrįsti, įskaitant informaciją apie visuomenės dalyvavimą“²⁰

Europos Parlamento ir Europos tarybos direktyvoje dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką (2003/4/EB) detalizuojamos visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką. Šioje Direktyvoje įtvirtinamas itin svarbus teisei į aplinkos informaciją principas „informacijos atskleidimas yra bendra taisyklė“. Šio principo esmė – valdžios institucijos įpareigojamos visuomenei atskleisti aplinkos informaciją, tik konkrečiais ir aiškiai apibrėžtais atvejais valdžios institucijoms leidžiama neteikti informacijos apie aplinką. Dera atkreipti dėmesį į tai, kad direktyvoje gana išsamiai reglamentuojama aktyvi teisė į informaciją. Teisės į aplinkos informaciją tinkamam užtikrinimui svarbi yra ir informacijos rinkimo, gavimo būdo nurodymas pateikiamoje informacijoje, nes informacijos rinkimo metodai yra svarbūs vertinant pateiktos informacijos kokybę.

Direktyvoje numatyta galimybė visuomenei susipažinti su informacija apie aplinką, kad būtų užtikrinta pasyvi teisė į aplinkos informaciją. Šiame teisės akte numatoma valdžios institucijų pareiga aktyviai ir sistemingai iš anksto ir savo iniciatyva platinti, pateikti su jų funkcijomis susijusią informaciją apie aplinką, tam panaudoti kompiuterines ar kitas elektroninės komunikacijos technologijas. 2003/4/EB direktyvoje nustatomas skelbtinos ir platintinos (bei atitinkamai atnaujinamos) informacijos sąrašą, kurį turi sudaryti bent:

- a) teisės aktų tekstai;
- b) su aplinka susijusios politikos, planai ir programos;
- c) a ir b punktuose nurodytų dokumentų įgyvendinimo pažangos ataskaitos, kai valdžios institucijos jas parengia ir saugo elektronine forma;
- d) aplinkos būklės ataskaitos;
- e) duomenys, gauti stebint veiklą, darančią arba galinčią daryti įtaką aplinkai, arba tokių duomenų santraukos;
- f) leidimai, darantys didelę įtaką aplinkai arba aplinkos susitarimams, arba nuoroda, kur galima kreiptis arba rasti tokią informaciją;

²⁰ Europos Parlamento ir Europos Tarybos direktyva, nustatanti visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas, 2003

1.3 Teisė į aplinkos informaciją Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose

Aplinkai, aplinkos apsaugai bei visuomenės informavimui bei švietimui Lietuvoje skirtas ne vienas įstatymas. Pagrindiniu aplinkos apsaugą reglamentuojančiu įstatymu yra Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas (Žin., 1992, Nr.5-75; Žin., 2000, Nr. 39-1093, Žin., 2004, Nr.60-2121) bei kiti Lietuvos teisinėje bazėje esantys teisės aktai, kurie reglamentuoja visuomenės informavimą bei švietimą aplinkosaugos klausimais: LR Visuomenės informavimo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 71-2272, Žin., 2004, Nr. 73-2515), LR teisė gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 10-236, Žin., 2005, Nr. 139-5008), LRV nutarimas informacijos apie aplinką LR teikimo visuomenei tvarka (Žin., 1999 Nr. 90-2660) bei Informavimo apie aplinką ir Lietuvos gyventojų aplinkosauginio švietimo skatinimo programa patvirtinta LR Aplinkos ministro birželio 8 d. įsakymu Nr. D1-317. O taip pat tokie Lietuvos Respublikos įstatymai kaip Želdynų, Aplinkos monitoringo, Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai, Miškų ir kt. Įstatymai, kurie yra specialieji, skirti tam tikriems su aplinka, aplinkosauga susijusiems santykiams reguliuoti.

Visuomenės informavimas aplinkos tema, numatant valstybės institucijų pareigą rinkti ir platinti aplinkos informaciją, užtikrinamas Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatyme.

Aplinkos apsaugos įstatyme nurodomas Aplinkos apsaugos objektas, kuris yra Lietuvos Respublikos teritorijoje esanti aplinka ir Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausantys gamtos ištekliai.

Šiame teisės akte taip pat iškeliami Aplinkos apsaugos principai:

- ✦ Aplinkos apsauga Lietuvos Respublikoje yra visos valstybės bei kiekvieno jos gyventojų rūpestis ir pareiga.

- ✦ Aplinkos apsaugos valdymo politika ir praktika turi nukreipti visuomeninius bei privačius interesus aplinkos kokybei gerinti, skatinti gamtos išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, bei ekologizuoti gamybą.

- ✦ Gamtos ištekliai turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiškai, atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo bei atkūrimo galimybes ir Lietuvos Respublikos gamtos bei ekonomikos ypatumus.

- ✦ Aplinkos apsauga grindžiama visapusiška, teisinga ir laiku sukaupta informacija apie aplinką.

Antrasis skyrius „Lietuvos respublikos piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų teisės ir pareigos“ nurodo, kad piliečiai, visuomeninės organizacijos, kiti juridiniai ir fiziniai asmenys privalo saugoti aplinką, tausoti gamtos išteklius ir nepažeisti kitų gamtos išteklių naudotojų teisių bei interesų. Atlikdami savo pareigas visuomenės dalyviai turi ir teisių:

- ✘ nustatyta tvarka gauti informaciją apie aplinką;
- ✘ nustatyta tvarka dalyvauti planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procese;
- ✘ reikalauti, kad būtų nutrauktas kenksmingas ūkinės veiklos objektų poveikis aplinkai;
- ✘ įstatymų nustatyta tvarka teikti motyvuotus pasiūlymus dėl poveikio aplinkai vertinimo privalomumo;
- ✘ reikalauti, kad valstybės valdžios ir valdymo institucijos organizuotų aplinkosauginį švietimą ir mokymą,
- ✘ nevaržomai skleisti aplinkos apsaugos idėjas.

Tuo tarpu valstybės valdžios, valdymo ir kontrolės institucijos turi suteikti galimybes visuomenei pasinaudoti įstatyme įvardintomis teisėmis:

- ✘ organizuoti aplinkosauginį švietimą ir mokymą, nustatyta tvarka teikti informaciją apie aplinką;
- ✘ skatinti piliečius, visuomenines organizacijas, kitus juridinius ir fizinius asmenis dalyvauti priimant ir įgyvendinant sprendimus aplinkos apsaugos srityje;
- ✘ įvertinti motyvuotus visuomenės pasiūlymus dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo ir galimo planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai;
- ✘ atsižvelgti į motyvuotus visuomenės pasiūlymus dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo privalomumo;
- ✘ viešai skelbti ūkinės veiklos, galinčios turėti kenksmingo poveikio aplinkai, projektus;
- ✘ tenkinti arba motyvuotai atmesti piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų pasiūlymus aplinkos apsaugos klausimais.

Tačiau šiame įstatyme neaptariama visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus dėl planų bei programų, visuomenės informavimo tvarka, sistema. Daug dėmesio aplinkos informacijos teikimui skiriama LR Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme. Jame detaliam reglamentuojamas visuomenės dalyvavimas planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procese.

LR Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nurodoma aplinkos informacijos teikimo tvarka buvo kuriama vadovaujantis Orhuso konvencija ir Europos Parlamento ir Europos Tarybos direktyva dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką (2003/4/EB). Šių dokumentų reikalavimai įtraukti į 2005 m. Vyriausybės patvirtintą „Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos aprašą“, kuris pakeitė 1999 m. „Informacijos apie aplinką Lietuvos respublikoje teikimo visuomenei tvarką“.

Aplinkos informacijos teikimui užtikrinti svarbus yra ir Lietuvoje pradėtas kurti valstybės ir savivaldybių institucijų turimos informacijos apie aplinką sąvadas.

Informacijos apie aplinką LR teikimo visuomenei tvarkos apraše reglamentuojama visuomenės teisė susipažinti su valstybės ir savivaldybių įstaigų turima arba joms skirta informacija apie aplinką Lietuvos Respublikoje, nustatoma šios teisės realizavimo tvarka. Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos aprašu, teikdama aplinkos informaciją poveikio vertinimui, vadovaujasi ir Aplinkos ministerija.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas yra bendras visoms sritims: jis nustato viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę.

Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas. Įstatymas užtikrina asmenims teisę gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, nustato šios teisės įgyvendinimo tvarką ir reguliuoja valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų veiksmus teikiant informaciją asmenims.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad visos Lietuvos valstybės institucijos nėra besąlygiškai įpareigojamos aktyviai skleisti (teikti be paklausimo) jų turimą aplinkosauginę informaciją. Aktyvi aplinkosauginės informacijos sklaidos prievolė numatoma pirmiausiai išimtiniais, ekstremaliais atvejais – iškilus pavojui aplinkai, žmonių sveikatai.

Aplinkos ministerijos (AM) tikslas – siekti, kad visuomenė turėtų žinių, patirties ir įgūdžių darnaus vystymosi uždaviniams įgyvendinti, kad būtų formuojamas palankus aplinkai visuomenės gyvenimo būdas bei tobulinamas informavimas aplinkosaugos klausimais, kad gyventojai aktyviau dalyvautų priimant aplinkosaugos sprendimus ir juos įgyvendinant.

Aplinkos ministerijos Visuomenės informavimo ir viešųjų ryšių departamentas nuolat informuoja visuomenę apie ministerijos atliekamą darbą, aplinkos sektoriaus aktualijas ir problemas, pristato žiniasklaidai šio sektoriaus objektus. Tuo tikslu rengiami pranešimai žiniasklaidai, organizuojamos spaudos konferencijos. Informacija skelbiama ministerijos interneto tinklalapyje.

Aplinkos ministerijos Visuomenės informavimo skyrius atlieka ministerijos informacijos atstovo, aptarnavimo telefonu bei interesantų aptarnavimo tarnybos funkcijas. Informacija teikiama nustatyta tvarka (Piliečių ir kitų asmenų aptarnavimo ministerijoje tvarka, patvirtinta aplinkos ministro 2002-12-06 įsakymu Nr. 624).

Visuomenei teikiama informacija, susijusi su aplinkos kokybės, gamtos išteklių, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo priemonių įgyvendinimu, teritorijų planavimo bei būsto ir statybos klausimais. Ministerijos specialistai konsultuoja ir nuolat dalyvauja įvairiose

konferencijose, seminaruose, kitų institucijų įgyvendinamuose projektuose. Aplinkosauginis švietimas ir informavimas yra integruotas į teisės aktus, reglamentuojančius aplinkos apsaugą.²¹

1.4. Kliūtys dėl informacijos

Nors visuomenės dalyvavimas yra pakankamai gerai reglamentuotas – jį numato įvairūs teisės aktai, konvencijos bei direktyvos, plačioji visuomenė dar nėra gerai informuota aplinkos apsaugos klausimais ir yra palyginti pasyvi, kai priimami sprendimai turintys įtakos aplinkai. Piliečių sąmoningumas bei suinteresuotumas pasinaudoti savo teisėmis, realus žmonių dalyvavimas aplinkosaugoje yra esminės sąlygos, sudarančios prielaidas Lietuvos visuomenei aktyviai ištraukti į aplinkos apsaugos politikos formavimą. Vis dėlto praktika rodo, kad piliečiams dažnai stinga įgūdžių, poreikio sekti informacijos apie aplinką bei sprendimų raidą.

Svarbiausios aktyvaus visuomenės dalyvavimo aplinkosaugoje kliūtys yra susijusios su jos sąmoningumu, suinteresuotumu bei pajėgumu dalyvauti.

2 lentelė. Kliūčių, susijusių su visuomenės informavimu, sąrašas (sudaryta autorės)

VISUOMENĖ	nežino esamos aplinkos būklės, ūkio plėtros, kuri gali turėti poveikį aplinkai, planų;
	nėra aktyvi ir dažnai nepasinaudoja jai suteiktomis galimybėmis, kadangi nežino savo teisių, nemoka tinkamai suformuluoti paklausimo, skundo ir pan.;
	nepajėgia suprasti informacijos dėl sudėtingos teisės aktų kalbos, informacijos gausos ir pan.
	nesidomi aplinkosaugos problemomis, į sprendimų priėmimą įsijungia pavėluotai arba visai nedalyvauja;
	aplinkosaugą laiko per daug specializuota sritimi, todėl sprendimų priėmimą palieka specialistams;
INFORMAVIMO PRIEMONĖS	per mažai naudojamosi visuomenės informavimo priemonių įvairovė, informacija pateikiama žmonėms sunkiai suprantama kalba;

Institucijos, disponuojančios informacija apie aplinką, privalo užtikrinti, kad ši informacija pasiektų visuomenę pradiniame etape, kai svarstomi įvairūs variantai, galima keisti sprendimus, išvengti konfliktinių situacijų rasti visiems priimtinausią sprendimą. Čia svarbus

²¹ AM

vaidmuo tenka nevyriausybinėms organizacijoms joms daug lengviau gauti reikiamą informaciją apie aplinką nei atskiriems piliečiams, kurie dažnai nežino kaip pasinaudoti turima informacija. Be to, jos nuolat bendrauja su valstybės institucijomis, gilinasi į aplinkosaugos sritį, kartu įgyvendina aplinkosaugos projektus. Nevyriausybinėms organizacijoms dažnai tenka būti tarpininkėmis tarp valstybės institucijų ir piliečių, teikiant ekologinio švietimo ir visuomenės informavimo paslaugas. Atsižvelgiant į tai bei siekiant geresnių visuomenės aplinkosauginio informavimo rezultatų, būtina suaktyvinti bendradarbiavimą su NVO, o per jas – ir su visuomene.

2. VIEŠUMAS IR PRIEINAMUMAS

Viešumas yra tai, kas yra atvira ir nepaslėpta.²² Informacija yra deklaruojama kaip vieša tiesa, nieko neslepiant. Verta pastebėti, kad viešumas yra dviejų rūšių: informacija, kuri atsiranda ir tampa vieša arba viešas skelbimas.

Viešas (aplinkosauginės informacijos) skelbimas – tai reguliarius informacijos apie įmonių veiklos atitiktį aplinkosaugos teisės reikalavimas rinkimas ir platinimas (skleidimas), kuris apibūdinamas kaip aplinkosaugos teisinio reguliavimo „trečioji banga“ po valdymo ir kontrolės, taip pat rinka paremto (ang. Market – based) metodų. Teigiama, kad rinka neigiamai reaguoja į priešingų aplinkosaugos teisės reikalavimams veiksmų (tokių kaip leidimų viršijimas, aplinkos teršimas, teismo procesai, pretenzijos) paviešinimą arba, kita vertus, tokia reakcija yra teigiama, kai viešinami aplinkosaugos teisės reikalavimus atitinkantys veiksmai.²³

Neabejotina, kad viešas informacijos skelbimas atlieka labai svarbų vaidmenį užtikrinant aplinkosaugos reikalavimų laikymąsi, be to, skatina siekti tobulesnės aplinkosaugos vadybos.

Reikia pažymėti, kad informacija apie aplinką yra teikiama liberaliai. Teisės aktuose numatyta, kad įstaigos pagal kompetenciją turi rengti ir skleisti visuomenei informaciją, garantuoti, kad ši informacija būtų lengvai prieinama visiems žmonėms per viešąsias telekomunikacijų priemones (interneto tinklalapius, elektronines duomenų bazines).

Lietuvoje aplinkosauginės informacijos viešinimas yra ir jis funkcionuoja, tačiau Lietuvoje aplinkosaugos informacijos prieinamumas yra sudėtingas dėl smulkaus reglamentavimo, o tai gali kenkti pagrindiniam viešo aplinkosauginių duomenų skelbimo pranašumui – informacijos prieinamumui, padedančiam užtikrinti aplinkosaugos reikalavimų laikymąsi ir pažeidimų prevenciją.²⁴

Lietuvoje kaip ir daugelyje pasaulio šalių, visuomenė darosi vis jautresnė aplinkosaugos klausimams, o ypač juridiniai asmenys, siekdami vartotojų, klientų, partnerių palankesnių nuomonių, požiūrio, dažnai nurodo, kad jų įmonė diegia įvairias aplinkosaugos programas ar vykdo aplinkosaugos projektus, gamina ekologiškus produktus ir pan.

Visuomenė ir kiti susiję asmenys teigiamai reaguoja į juridinių asmenų aplinkai palankių projektų įgyvendinimą, tuo tarpu aplinką teršiančios įmonės vis dažniau sulaukia visuomenės pasmerkimo.

²² Mikulskienė B. Ar biurokratui ir politikui reikalingas viešumas? Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-01-22-birute-mikulskiene-ar-biurokratui-ir-politikui-reikalingas-viesumas/29519> 2009- 10-17

²³ Meškys L., 2008

²⁴ Stonkienė M., 2008

Šios aplinkybės leidžia teigti, kad viešas aplinkosaugos informacijos sklaidimas skatina juridinius asmenis į savo strategijas integruoti aplinkosauginius tikslus, kad sulauktų visuomenės palankumo, o kartu ir ekonominės sėkmės.

Viešumas taip pat yra sietinas su valstybės piliečių pilietinių teisių įtvirtinimu bei demokratinių principų puoselėjimu. Šiandien mūsų visuomenėje viešumo lygis yra kol kas ne teisinio reguliavimo, bet žurnalistų sąmoningumo objektas. Todėl visuomenė yra pakankamai informuoja apie Vyriausybės veiklos rezultatus: t.y. jau įvykusius faktus. Bet minimaliai – apie tuos procesus, kurie dar tik svarstomi ministerijose, rengiant įstatymų projektus.²⁵

Nėra abejonės, kad viešumas bei prieinamumas siejasi, turi tam tikrų bendrų tendencijų. Kuo daugiau informacijos apie aplinką yra viešinama, tuo labiau ji prieinama visuomenei; ir atvirkščiai, kuo informacijos (viešos) yra mažiau, tuo sunkiau jos rasti, tuo ilgiau užtrunka ieškojimai bei yra sunkiau prieinama prie reikalingų duomenų.

Šiuo metu labai dažnai kalbama apie elektroninės komunikacijos teikiamas galimybes piliečių dalyvavimui bei horizontaliam bendravimui plėtoti. Galimybė pasiekti informaciją internete bei kompiuterinė komunikacija padeda ne tik skleisti bei gauti informaciją, bet suteikia galimybę bendrauti bei diskutuoti savarankiškuose elektroniniuose forumuose. Parodomieji referendumai daugeliu klausimu gali būti naudinga priemonė, jei tik ja naudojamosi apdairiai, nepasiduodant supaprastintai referendumo politikos sistemai. Dar svarbiau yra tai, kad piliečiai gali formuoti ir jau formuoja savo politines bei ideologines konsteliacijas, apeidami nusistovėjusias politines struktūras bei formuodami lanksčią, lengvai pritaikomą politinę praktiką.²⁶

²⁵ Stonkienė M., 2008

²⁶ Castells M., 2006

3. EKOLOGINĖ ETIKA

Viena iš praėjusiam šimtmečiui anksčiausiai iškilusių ir palyginti labiau išplėtotų šiuolaikinės taikomosios etikos šakų yra ekologinė (aplinkos) etika.

Tai šiuo metu bene aktualiausia šiuolaikinės etikos sritis, apmąstanti moralinį žmogaus ir gamtinės aplinkos, jos gyvųjų ir negyvųjų komponentų santykį ir besiremianti tiek moralės filosofijos principais, tiek gamtos mokslų duomenimis bei gamtos sampratos koncepcijomis.²⁷ Pagrindinė šios etikos problema – suformuluoti ir pagrįsti elgesio su gamtine aplinka normas, atitinkančias dabartinės praktikos turinį bei pobūdį ir garantuojančias žmogaus ir gamtos, kaip sąveikaujančių pusių, išlikimą ir raidos perspektyvas. Akivaizdu, kad uždavinys tikrai neeilinis ir nepaviršutiniškas. Tradicinės moralės normos čia ne daug gali padėti, nes jos sukurtos reguliuoti pačių žmonių tarpusavio sąveikas bei supratimus.

Tačiau gamtinė realybė funkcionuoja pagal kitokius dėsnius, atsižvelgti į juos – būtina sąlyga priimant bet kokius moralinius sprendimus. Tokios sąvokos – gamtos vientisumas, rūšių įvairovė, ekologinė pusiausvyra, ekologinis aplinkos imlumas ir savivalos galimybės bei kitos yra pamatinės kategorijos apibrėžiant žmogaus santykį su gamta. Be šių kategorijų neišsivaizduojama gyva šiuolaikinė moralinė sąmonė ir sąžinė, aktyviai dalyvaujanti numatant žmogaus veiklos strategiją, projektuojant ūkinius objektus, rengiant vienus ar kitus aplinkos keitimo projektus ir atsakingai svarstant, ką aukoti, o kur brėžti ribą su ženklų tabu.²⁸

Dabar į pasaulį žvelgiama per naudos (ekonominę) prizmę, o racionalios mokslinės žinios, įsigalėjusios pasaulėžiūroje, pačios savaime nesudaro specifinio moralinio komponento, skatinančio individo dorovinį jautrumą, sąžiningumą ir asmeninę atsakomybę.

Ekologinės problemos brendo civilizacijos raidoje ilgai, ir žmogus jau susidūrė su jų pražūtingais padariniais: neigiamu poveikiu sveikatai ir genetiniam žmonijos fondui, naujų ligų atsiradimu, gamtinių anomalijų gausėjimu, saugios aplinkos praradimu, dykumų plėtimusi, biorūšių nykimu ir kt. Kita vertus, sukurtas platus arsenalas priemonių, kurių žmonija ėmėsi kovodama su šiomis blogybėmis: gamtosauginė valstybių politika, ekologinė teisė, visuomeninių organizacijų veikla, ypač žaliųjų judėjimas, tarptautinės konvencijos aplinkosaugos klausimais, Raudonosios knygos leidimas, aibė mokslo disciplinų, tiriančių aplinkos pokyčius, ekologinis ugdymas ir švietimas. Tačiau ekologinė situacija negerėja. Viena pagrindinių tokios padėties priežasčių yra pačios visuomenės neadekvatus mąstymas ir pasenę moraliniai įpročiai.²⁹

²⁷ Kalenda Č., 2006

²⁸ Kalenda Č., 2006

²⁹ Kalenda Č., 2005

3.1 Aplinkosauginės vertybės

Nuo pat XX a. septintojo dešimtmečio aplinkosaugos judėjimas rūpinosi ne vien tik paukščių stebėjimu, miškų gelbėjimu bei oro valymu. Su gamtos apsauga judėjimas susiejo ir daugelį kitų problemų, o kartu su jomis išreiškė platų teisių bei reikalavimų spektrą: pavyzdžiui, rengė kampanijas prieš nuodingųjų medžiagų išmetimą, protesto akcijas prieš branduolinius bandymus, kovojo už vartotojų teises, taip pat solidarizavosi su pacifizmu bei feminizmu. Net ir kontrkultūrinės srovės, tokios kaip Naujojo amžiaus mokymas bei naujoji pagonybė, XX a. aštuntąjį ir devintąjį dešimtmečiais susimaišė su kitais aplinkosaugos judėjimo elementais.³⁰

Tad kodėl technikos pažanga pralenkia natūralios aplinkos kaitą, nepalikdama jai ir žmogui laiko adaptuotis? Tokie ir panašūs klausimai šiandien tampa vieni iš svarbiausių žmogaus filosofinių apmąstymų, jo dorovinės saviraiškos dalykų. Šie klausimai dabar yra tarp aktualiausių visuose Žemės rutulio taškuose.

Savo santykį su gamtine aplinka, kaip egzistencijos baze, žmogus išreiškia vienokiu ar kitokiu jos komponentų vertinimu. Šiame procese susiklosto vadinamųjų ekologinių vertybių sistema. Ekologinės vertybės – tai tyras gairus oras, švarus gėlas vanduo, gražus nesudarkytas kraštovaizdis, vešli augalija, turtinga gyvūnija, normalus, įprastas klimatas, neužterštas šviežias maistas.

Ekologinės vertybės tenkina fizinius ir dvasinius žmogaus poreikius. Tačiau jų fundamentinę reikšmę žmogaus būčiai ne visada individas ir net visuomenė deramai suvokia ir ne visada protingai elgiasi. Dar 1820 m. prancūzų biologas Jeanas B. Lamarckas veikale „Pozityvių žmogaus žinių sukauptų iš tiesioginių arba netiesioginių stebėjimų, analitinė sistema rašė: *„Žmogus, apakintas egoizmo, tampa nepakankamai atsargus netgi savo paties interesų atžvilgiu: dėl savo polinkio patirti malonumą iš visko, kuo jis disponuoja, vienu žodžiu, nesirūpindamas ateitimi ir būdamas abejingas panašioms į save, jis tarsi linkęs naikinti savisaugos priemones ir kartu išnaikinti savo rūšį. Pagautas trumpalaikio įgeidžio, jis naikina naudingus augalus, saugančius dirvą, kuri tampa nevaisinga ir išdžiūsta, išstumia šalia gyvenančius gyvūnus, kurie randa čia priemonių egzistuoti, taigi plačios žemės erdvės, kažkada labai derlingos ir knibždančios įvairios rūšies gyvijos, virsta plikomis, bevaisėmis ir negyvenamomis dykumomis“.*³¹

Įvairūs aplinkos komponentai, tiek natūralūs, tiek žmogaus sukurti, tarpusavyje yra susiję ir sudaro be galo sudėtingą sistemą. Kuo daugiau įrankių žmogus naudoja, tuo didesnę galią jis įgyja gamtos jėgų atžvilgiu ir, atrodo, tampa mažiau priklausomas nuo gamtos

³⁰ Castells M., 2006

³¹ Cituoja Kalenda Č., 2002

„kaprizų“. Tačiau kartu susidaro tokia paradoksali situacija: kuo žmogus galingesnis, tuo jo padėtis pasaulyje netikresnė, nes priversdamas jam tarnauti gamtos jėgas, jis tampa jų įkaitu.³²

Veikdamas su galinga technika, žmogus ardo natūralius aplinkos ryšius, keičia jos proporcijas, sukurdamas naujas, nenumatytas, gyvybei pavojingas situacijas. Ta, kad ir koks aktyvus ir kūrybingas žmogus būtų, jis negali pasitrauki iš gamtinės vientisybės, nes tai yra jo prigimtyje. Gamta yra jo „didieji namai, gyvybės ir įvairiausių išteklių šaltinis, civilizacijos lopšys, sveikatos ir kūrybinio įkvėpimo versmė, dvasinio tobulėjimo veiksnys ir ... nepakeičiamas Mokytojas“.³³

Žmogus, iškėlęs save į vertybių ir būties viršūnę ir patikėjęs savo begaline verte, tapo ekologiškai neadekvatus natūraliajai aplinkai, ėmė nepastebėti kitų padarų vertės ir sutrikdė planetos gamtinę pusiausvyrą, virto milijardus metų trukusios evoliucijos griovėju. O tai yra e kas kita kaip ekologinė krizė, tiksliau — socioekologinė krizė.

Norint išvengti prasidėjusių neramumų, būtina ugdyti ekologinę (išlikimo) sąmonę, kuri integruotų geriausias filosofines, religines, dorovines, mokslines, estetines vertybes, garantuojančias visuomenės ir gamtos koevoliuciją ir užtikrinančias ilgalaikę bei prasmingą žmonijos būtį. Ši sąmonė suponuoja blaivų padėties suvokimą bei įvertinimą. Žmogus turi prisiišti kaltę ir atsakomybę už sukeltą gamtinės aplinkos degradavimą, pažeistą gamtos jėgų balansą, išnaikintas biorūšis, išseikvotus gamtinius išteklius ir už tai, kad ateities kartos paveldės iš mūsų natūraliąją aplinką nepalyginamai skurdesnę, negu paveldėjome mes.³⁴

Ekologinės problemos sprendimas - ne vien aplinkosaugos instituciju bet kiekvieno žmonių giminės atstovo pirmaeilis uždavinys. Nors „vienas mūšyje ne karys“, bet karys prie kario sudaro ištisą armiją (visuomeninį judėjimą), kuri gali ne tik griauti, bet ir atstatyti ir ištaisyti padarytas klaidas ir nusikaltimus gamtos atžvilgiu.

Kiekvienas masinis visuomeninis – kultūrinis judėjimas kaip visuomenės gyvenimo tam tikra dalyvavimo kryptis, nėra izoliuotą nuo kitų aktualių tuo metu egzistuojančių problemų, kuriose slypi judėjimo ištakos ir kurių sprendimą jis vienaip ar kitaip veikia.

Kita vertus, tam tikras visuomeninis – kultūrinis judėjimas gali būti gyvybingas ir tikėtis sėkmingo savo tikslų įgyvendinimo, jeigu jį tiesiogiai ar netiesiogiai remia kiti judėjimai. Tik nereikia žmonėms bijoti bendradarbiauti, skleisti savo principus, o dažnai net ir marketingas gali būti ideali priemonė judėjimų bendradarbiavimui.

³² Kalenda Č., 2002

³³ Kalenda Č., 2002

³⁴ Kalenda Č., 2002

3.1.1 Ekologinė sąžinė

„Ekologija yra mokslas, bei ji gali būti laikoma ir menu, būtent menu pašalinti blogybes. Kitaip tariant, tai yra menas turėti sąžinę, kas dar reiškia, kad Žmogus jaučia nemalonumą, jei ką nors netinkamai daro“. Taip kalbėjo 1989 m. vokiečių mokslininkų surengtoje diskusijoje ekologijos ir gamtosaugos klausimais Leideno universiteto profesorius 11. L. Goltermannas.³⁵ Gamtos mokslų atstovo filosofinė intuicija išvelgti glaudų ryšį tarp ekologijos ir sąžinės - charakteringas XX a. paskutiniųjų dešimtmečių kultūrinės – dorovinės raidos bruožas.

Aplinkosauginė veikla – o kartais veikia jos imitacija ar simuliacija – vyksta jau keletą dešimtmečių, neretai po ekologinės modernizacijos ideologine vėliava. Tačiau tikrasis sąmonės lūžis ir socialinės veiksenos kaita bene tik prasideda šiuo metu.³⁶

Pagal globalios rizikos visuomenės teoriją, šiuolaikinėse visuomenėse dominuojančia socialinio susirūpinimo sritimi tampa aplinkosauginės grėsmės. Tačiau Lietuvoje dominuoja ekonominės ir socialinės gėrovės prioritetai.³⁷

Kaip jautri sielos galia, padedanti individui pažinti, pajauti ir išgyventi savo paties poelgių dorovinę vertę, sąžinė yra reikšmingas veiksnys žmogaus sąveikoje su gamta. Ta prasme ir kalbama apie ekologinę sąžinę, turint galvoje svarbiausio struktūrinio moralinės sąmonės komponento laikomąjį aspektą – paskatą daryti tai, kas reikalinga gamtos gerovei, arba gamtai nepalankaus poelgio atsisakymą.³⁸

Ekologinė sąžinė kol kas egzistuoja ne tik kaip masinė gyvenimo praktika, bet pirmiausia kaip ugdymo tikslas, apie kurią kalba pedagogai, rašytojai ir ekologines etikos specialistai. Kalbėjimas viešinimas rodo, kad giluminis procesas prasidėjo, ir ekologinė sąžinė neabejotinai formuojasi. Tai dėsningas dorovinės pažangos požymis, liudijantis apie sunerimusios asmenybės moralinės sąmonės reakciją į ekologines negeroves, į tai, kad gamta tapo žmonių godumo bei trumparegiškumo auka.

Ekologinė sąžinė yra autentiška žmogaus ekologinio sąmoningumo išraiška. Jos plėtotei nemažą reikšmę turi ekologinė informacija, visapusiškas, objektyvus žmogaus ir gamtos santykių istorijos pažinimas. Pažvelgęs į praeitį ekologiniu požiūriu, žmogus gali įsitikinti, kad daugelis jo pergalių, pasiektų kovojant su gamta, buvo tariamos. Kitaip tariant, tai pergalės su pralaimėjimo šešėliu, kurios išnaikino daug augalijos ir gyvūnijos, užteršė atmosferą, dirvą, vandenį.

³⁵ Cituoja Kalenda Č., 2002

³⁶ Rinkevičius, L. 2002

³⁷ Beck U., 1992

³⁸ Kalenda Č., 2005

Jeigu informacija gyvybiškai svarbiais klausimais iš žodžių nevirsta darbais, tai ji praranda prasmę. Sąžinė yra svarbus psichologinis ir moralinis veiksnys, priklausantis kompleksui tarpinių grandžių, paverčiančių reikšmingą informaciją realia jėga, kuri tarnauja žmonių pasaulio ir gyvybės išlikimui, tiesos, gėrio ir grožio puoselėjimui.

Iš praeities klaidų reikia mokytis ir jų nekartoti. Dabar daug kalbama apie informacinės visuomenės kūrimą. Šioje visuomenėje prioritetas teikiamas žinioms, intelekto lavinimui, informacinės technikos tobulinimui kaip žmogaus kūrybiškumo ir sėkmingos veiklos veiksmui. Tačiau panašus prioritetas turi būti skiriamas ir moralei, specialistų bei visų visuomenės narių sąžiningumo ugdymui. Priešingu atveju bus reprodukuojama vienpusiška orientacija, kuri gausins blogio apraiškas ir neleis pasiekti deklaruojamų tikslų.

Intensyvią šiuolaikinę gamtonaudą turi būtina lydėti nemažiau intensyvi gamtosauga, kurios neatskiriamas dalis ir nuolatinis skatintojas - ekologinė sąžinė.

3.1.2 Ekologinė pareiga

Pareigos kategorija nusako dorovinio elgesio turinį, paprastai ji sukonkretinama pagal įpareigojimo subjekto santykį su kitu asmeniu ar pačiu savimi, su kokia nors bendrija ar gamta. Remiantis šiuo kriterijumi, pareigas galima klasifikuoti: sūnaus ir tėvo pareiga, pilietinė ir profesinė pareiga ir t.t. Saugoti gamtą, neteršti aplinkos, gerbti gyvybę, rūpintis gyvūnijos ir augalijos klestėjimo sąlygomis – tokie ir panašūs reikalavimai gali būti nusakomi ekologines pareigos sąvoka.

Ekologinės pareigos kategorija apibendrintu pavidalu pateikia informaciją apie privalomą žmogaus elgesį gamtos atžvilgiu, apie jo priedermes saugoti ir puoselėti didžiuosius natūrinius pačių žmonių ir visos gyvybės namus. Tos informacijos žmogus gali įgyti mokydamasis, kaupdamas ekologines žinias, nuolat jas tikslindamas ir gilindamas. Ekologinė informacija padeda žmogui suvokti savo vietą bei vaidmenį gamtoje ir sudaro galimybę rinktis tokius poelgius, elgesį ir gyvenimo būdą, kuris nekenktų nei žmonėms, nei gamtai.

Tačiau ekologinių priedermių įgyvendinimas – daugybę sunkumų keliantis procesas. Sunkumai būna objektyvūs ir subjektyvūs. Pirmieji susiję su pažinimo, technikos bei technologijos raida, politiniu, ekologiniu šalies išsivystymu. Tačiau daug kas priklauso ir nuo subjektyvių veiksnių, t. y. nuo to, kiek žmonės įsisąmonina ekologinius reikalavimus ir paverčia juos savo vidiniu poreikiu, kitaip tariant, ar jie įgyja ekologines pareigos supratimą ir jausmą. Šiandien žmonės paprastai žino, kad gamtą reikia saugoti, bet dažnu atveju to nedaro. Vadinas, ekologinės priedermės yra jiems tik išoriškos, o ne perimtos, pajautos ir tapusios savastimi.

3.1.3 Ekologinė atsakomybė

Pradinis Homo sapiens egzistavimo etapas paprastai charakterizuojamas tiesiogine žmonių ir gamtinės aplinkos sąveika. „Daiktas, natūraliai žydingis pasaulio iščiose, jėga išraunamas iš jo natūralaus esmo, keičiama jo forma ir vieta, ir Daiktas virsta iškrypėliu“.³⁹ Būtent taip iškyla realios ir konkrečios žmogaus atsakomybės klausimas. Juk gamtos daiktai patys savaime nesuteikė teisės žmogui juos sudvejinti ir pasisavinti – šiuos veiksmus žmogus daro savo valia, ir už šį agresyvumą, už įsiskverbimą į gamtinę daikto egzistenciją ir joje sukeltus padarinius privalo atsiskaityti. Ekologinės moralės aspektas kyla iš supratimo, kad saugoti gyvybę reiškia saugoti ne vien tiesioginį gyvą organizmą, bet ir tas sąlygas, kurias būtinos jam egzistuoti.⁴⁰

Apie ekologinę atsakomybę kaip etikos ir teisės kategoriją imta kalbėti palyginti neseniai, tada, kai ypač paaštrėjo ekologinė situacija planetoje ir aplinkos apsaugos, išteklių taupymo, floros ir faunos rūšinės įvairovės išsaugojimo klausimai tapo aktualiomis temomis ir problemomis.⁴¹

Ekologinės atsakomybės turinys – tai ne vien protu suvoktas poreikis neteršti mus supančios gamtos, rūpintis jos kokybės ir bioįvairovės išsaugojimu, taupiai naudoti natūralius išteklius ir pan. Tai kartu ir turiningas jausmas, kuris pasireiškia įvairiose situacijose kaip pastovi orientacija, skatinanti atsakomybę visur ir visada laikytis ekologinių reikalavimų ir priimti tik apgalvotus, pagrįstus sprendimus.⁴²

Verta suvokti, kad atsakingas sprendimas skatina žmogų imtis iniciatyvos, sukelia naujus tiek teigiamus, tiek neigiamus emocinius išgyvenimus, sustiprina tokias emocijas būsenas kaip nerimas, susirūpinimas, įtampa, jaudinimasis.

Atsakomybė už ateitį – tai tikroji ekologinė atsakomybė. Ji geriausiai parodo individo subrendimą, kuris stiprina galimybę tęstis gyvybės evoliucijai ir civilizacijos raidai planetoje ir tuo, galima sakyti, prilygsta nemirtingumui.⁴³

³⁹ Kalėda Č., 2005

⁴⁰ Kalėda Č., 2005

⁴¹ Kalėda Č., 2002

⁴² Kalėda Č., 2002

⁴³ Kalėda Č., 2006

4. EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJOS PAGRINDIMAS

Kiekvienas gyvenime susiduriame su situacija, kai koks nors žmogus iš šalies paklausia: „Ką tu mėgsti veikti?“. Manau, nesuklysiu teigdama, jog bent pusė paklaustųjų tikrai paminėtų „mėgstu būti gamtoje“ arba „myliu gamtą“. Tačiau bent šiek tiek patikslinus klausimą, suprastume, kad daugelis jų net nesuvokia kas yra gamtos mylėjimas. Šiuolaikinė visuomenė labiausiai mėgsta gamtą, kai būna šilta, nelyja ir nereikia eiti į darbą. Tuomet jie akiai maloniame gamtos kampelyje gali surengti kepsnių išskyla su šašlykine, kurią uždegė degaus skysčio pagalba. Arba sumokėjus nemenką pinigų sumą, atvykti nudobti, kokio nors gamtosaugininkų saugomo gyvūno ir likti nenubaustu. Arba pasivažinėti keturrate transporto priemone po rezervatą ar gamtos draustinį. Bet ar tai yra tikroji meilė gamtai?

Kiekvienas sutiks, kad dominuojanti žalia, kartais nuo karto nusidažanti ir kitomis vaivorykštės spalvomis, traškančios besikūrenančios malkos, čiurlenantis upeliukas ar vėjo supamos ežero bangelės yra ne kas kita, kaip malonumai, bet tikrai ne meilė gamtai.

Šiuolaikinė visuomenė yra smarkai diferencijuota pagal identiteto, pasaulėjautos, tikėjimo, kūrybos ir kitus požymius į didelę aibę bendruomenių, interesų grupių, institucijų. Kalbėti apie bendras kompetencijas tokiu atveju beveik netenka. Atskirų grupių gebėjimas kokybiškai, teisiškai formuluoti ir ginti viešojoje erdvėje savo ir bendruosius požiūrius į pasaulį yra nevienodas. Skirtumus lemia išsilavinimas, kasdienių praktikų įvairovė, kolektyviniai rasiai, etniniai, politiniai stereotipai, finansinės galimybės, administraciniai ištekliai ir t. t.

4.1. Tyrimo metodo pasirinkimas ir duomenų rinkimo pagrindimas

Pagrindinis empirinio tyrimo uždavinys – išsiaiškinti, ką visuomenės nariai galvoja apie informacijos apie aplinką viešumą bei jos prieinamumą, kokias mato visuomenės aplinkosaugines vertybes bei patys kokių laikosi. Pasirinktas kokybinis tyrimas, pusiau struktūruotas išplėstinis interviu. Jo pagalba tiriami realūs Šiaulių miesto gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubo „Aukuras“ nariai. Siekiama atskleisti jų nuomones, išvelgti visuomenės abejingumo priežastis, pagrindines problemas. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą pasirinkti 10 aktyviausių klubo narių: pradedant taryba, pedagogais, pensininkais, baigiant studentais.

Šiaulių miesto gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubas „Aukuras“ kaip tyrimo terpė buvo pasirinktas neatsitiktinai. Klubas yra visuomeninė gamtos ir kultūros paveldo puoselėtojų organizacija, kurios tikslai saugoti ir tvarkyti gamtos bei kultūros paveldą; plačiau supažindinti visuomenę su gamtosaugos problemomis ir ugdyti ekologinę kultūrą, skatinti savišvietą; rengti kraštotyrimines ekspedicijas, konkursus, seminarus, konferencijas; rūpintis surinktos medžiagos

saugojimu, pažinimu ir populiarinimu; bendradarbiauti su kitomis organizacijomis Lietuvoje ir už jos ribų.⁴⁴

Kadangi siekiama atskleisti skirtingų požiūrių asmenų sąmoningumą, jų asmeninius požiūrius ir pagrindines problemas, pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Duomenys renkami organizuojant individualius interviu. Tai toks interviu tipas, kai viename interviu dalyvauja vienas dalyvaujantis informantas⁴⁵. Kaip teigia C. Briggs (kaip cituoja Bitinas ir kt., 2008) 90 proc. kokybinių tyrimų duomenų surenkama naudojant interviu kaip duomenų rinkimo metodą. Pasirinktas tyrimas yra „taikomasis“ (empirinis) pagal taikymą, kokybinis pagal informacijos pobūdį ir priežastinis arba aiškinamasis pagal tyrimo tikslus⁴⁶.

Naudosimės pirminiais duomenimis t.y. vykdysime tiesioginę (akivaizdinę) individualią apklausą žodžiu. Interviu, kaip kokybinių duomenų rinkimo metodo, taikymas grindžiamas prielaida, kad prasminga žinoti informantų požiūrius, vertinimus, motyvaciją ir nuomones⁴⁷. Šiame darbe interviu siekiama suvokti informantų patirtį, nuomones, kurias jie išsako savais žodžiais, terminais, kuriuos naudoja savo požiūriui išsakyti. Atkreipiamas dėmesys ir į stebėjimą: tyrėjas ne tik girdi, bet ir mato kaip informantas sako, kaip tuo metu elgiasi. Nors pagrindinis dėmesys kreipiamas į tai, ką informantas sako, neverbalika padeda suvokti pilnesnį informanto požiūrį, nuomonę, įsitikinimus⁴⁸.

Kadangi siekiama gauti ne vieno tipo informaciją iš kiekvieno informanto pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Atsižvelgdamas į situaciją ir iškeltus tikslus tyrėjas gali spontaniškai formuoti klausimus, patogiu būdu surinkti duomenis, atskleisti visiškai netikėtus ir iš anksto nenumatytus tiriamos problemos aspektus. Kad būtų lengviau apdoroti duomenis ir kadangi tyrėjas yra nepatyręs pasirinktas pusiau struktūruotas interviu dar kitų autorių vadinamas iš dalies struktūruotasis (iš dalies standartizuotas) interviu.⁴⁹ Iš anksto prieš interviu numatomas bendras temų planas ar keli klausimai, kurie pateikti priede Nr. 1. Kiti klausimai kyla spontaniškai – interviu metu. Tyrėjas nurodo bendras temas, o respondentai parodo specifines tų temų mintis.

Pagal M. Patton (kaip cituoja Bitinas ir kt., 2008) pasirinktas kryptingasis (angl. Interview guide approach), kur „neprisirišama“ prie klausimų tvarkos, numatytų pasakyti žodžių, užduodama papildomų klausimų tikintis gauti išsamesnių, susistemintų duomenų, lyginant su neformalioju interviu. Tyrėjas nesiekia dalintis savo patirtimi, bet yra dėmesingas klausytojas,

⁴⁴ Klubo „Aukuras“ internetinis puslapis www.aukuras.lt

⁴⁵ Bitinas ir kt., 2008

⁴⁶ Kumar, 1999

⁴⁷ Bitinas ir kt., 2008

⁴⁸ Bitinas ir kt., 2008

⁴⁹ Bitinas ir kt., 2008

suteikiantis procesui nuoširdaus bendravimo – pokalbio formą, geranorišką aplinką, kurioje informantai patogiajai jaučiasi⁵⁰.

Numatyti keli teminiai klausimai, vėliau spontaniškai atsižvelgiant į aplinkybes užduodama daugiau klausimų. Klausimynas gali keistis su skirtingais informantais, jis detalizuojamas laipsniškai, rengiantis kiekvienam kitam interviu tyrėjas remdamasis ankščiau gauta informacija klausimyną vis labiau detalizuoja. Struktūrinis vienetas – tema (o ne klausimai ar klausimų grupės). Temų formuluotės – ne vien klausimai, bet ir teiginiai. Jie sudaryti atsižvelgiant į tris pagrindines klausimų formulavimo taisykles: kad respondentas suprastų klausimą, sugebėtų atsakyti į klausimą, norėtų suteikti informaciją. Prie sunkių klausimų pereinama palaipsniui. Visi klausimyne naudojami klausimai yra atviri⁵¹.

Pagrindiniai informantai pasirenkami tie, kurie yra iniciatyvūs, lengvai prieinami, noriai bendradarbiauja ir suteikia vertingos informacijos (angl. key informants).

Tiriamųjų atranka – tikslinė, kai nesiekama suformuoti reprezentatyvios imties vien dėl reprezentatyvumo, kaip tai daroma kiekybiniuose tyrimuose. Trūkumas – brangus, daug laiko užimantis, duomenys nenuoseklūs, sudėtingai transkribuojami ir analizuojami⁵². Dėl interviu tartasi telefonu pasirinkus informantus, suderinus patogią vietą, laiką, preliminarią trukmę, temas principus. Iš anksto buvo numatyta interviu skirti 1,5 val.

Interviu metu gauti duomenys fiksuojami MP3 gavus informanto sutikimą bei informavus apie konfidencialumą, vėliau iš ten transkribuojami (cituojami užkodavus ir surašomi). Interviu metu nors garsas ir įrašomas, tyrėjas žymisi pastabas apie eigą, kalbos, nuotaikų pastebėjimus, kitas interviu detales. Pagrindinis privalumas – gaunamų duomenų išsamumas⁵³.

Pradžioje klausinėjama apie veiksmus/ patirtį, vėliau apie nuomonę, jausmus.

Taikoma „piltuvėlio“ (angl. funneling) technika – nuo bendrų dalykų pradedama ir pereinama prie konkrečių / siauresnių (nuo bendro – prie savito), naudojama išklausinėjimo technika: pakartojamas paskutinis teiginys klausiamąja forma, paprieštaraujama paprašant pagrįsti savo nuomonę, paprašoma pavyzdžių, įrodymų, kitais žodžiais perklausama, suvaidinama nesupratus siekiant detalesnio paaiškinimo.⁵⁴ Stengiamasi į pokalbį įsilieti neverbalika, rodyti supratimą. Daugiau sužinoti apie respondento nuomonę naudojami klausimai: Kaip tai? Kokiu būdu? Kaip jūs tai suprantate? Koks galėtų čia būti pavyzdys? Gal galite paaiškinti plačiau?

⁵⁰ Bitinas ir kt., 2008

⁵¹ Bitinas ir kt., 2008

⁵² Bitinas ir kt., 2008

⁵³ Bitinas ir kt., 2008

⁵⁴ Bitinas ir kt., 2008

5. EMPIRINIO TYRIMO EIGOS IR REZULTATŲ APRAŠYMAS

Vykdamas pirmuosius interviu klausimynas nežymiai pasikeitė (keli klausimai buvo sujungti į vieną, atsirado keli nauji klausimai), vėliau stabilizavosi. Galutinis klausimynas pateiktas Priede Nr.1.

Tyrimo eiga vyko kaip buvo numatyta, išskyrus kelis žemiau aprašytus atvejus.

Kadangi technika įrašo ribotą informacijos kiekį, pasibaigus atminčiai dalis vieno interviu įrašyta į mobilų telefoną. Sekančiuose interviu naudoti du įrašymo įrenginiai ir konspektuotos pagrindinės mintys. Kai kurie interviu užsitęsė, tačiau gavus respondentų sutikimą pratęstas interviu skirtas laikas.

Keletas respondentų atsakinėjo labai trumpai ir laukė kitų klausimų, tačiau bendra jų nuomonė vis tiek buvo išryškinta, nors ir ne visas savo mintis pagrindė ar argumentavo.

Po interviu dauguma respondentų sutiko pateikti papildomą informaciją arba atsakyti į papildomus klausimus elektroniniu paštu. Tačiau to neprisireikė. Kai kurie respondentai pageidavo būti supažindinti su galutiniais tyrimo rezultatais.

5.1. Empirinio tyrimo rezultatai

Atlikta 10 išplėstinių interviu. Surinkta informacija iš aktyvių klubo „Aukuras“ narių, kurių daugelis norėjo likti neįvardinti (užtikrinti jų konfidencialumą), todėl nurodomas tik jų darbinis pobūdis. Respondentų sąrašas pagal tai kokį išsilavinimą jie turi, pateikiamas lentelėje Nr. 3. Toliau naudojamas žymėjimas An reiškia respondentui priskirtą numerį.

3 lentelė. Empiriniame tyrime dalyvavusių respondentų sąrašas

Respondentai	Išsilavinimas
A1	Pensininkas
A2	Draudimo agentė
A3	Pensininkas
A4	Pedagogė
A5	Bedarbė
A6	Valstybės tarnautojas
A7	Studentas (aplinkos inžinerija)
A8	Studentė (geografija)
A9	Žaliasis
A10	Pardavėja

Išsakytos įvairios nuomonės, kurias galima sugrupuoti į dvi dideles grupes: nesuinteresuotieji, kurie informaciją apie aplinką gauna pasyviai, ir suinteresuotieji, kurie aktyviai ieško informacijos apie aplinką. Toliau pateikiamas kiekvieno respondento požiūrį pagal temas.

Informacija apie aplinką.

Tik vienas respondentas (A10) kalbėdamas apie informaciją apie aplinką užsiminė, kad informacija nėra tik problemos tiesiogiai susijusios su gamta „nereikia pamiršti, kad ne tik gamtoje slypi informacija ir žinios, pažiūrėkim, kiek jos yra laikraščiuose, įstatymuose, įvairiuose gamtosauginiuose apribojimuose. Labai sunku kalbėti apie aplinkos informacija, nes tai labai plati sritis“.

A3 teigia „informacija apie aplinką pradėjo plisti tada, kai jau buvo akivaizdžios aplinkosauginės problemos: pirmiausia vandens tarša, paskui oro, galų gale atliekos ir dirvožemio.“ Tad analizuojant informaciją apie aplinką daugiausia susiduriama su aplinkosauginėmis problemomis.

Daugelis respondentų pripažino, kad informacijos yra daug, tačiau kiekvienas atskleidžia šiokių tokių kliūčių, smulkių niuansų, egzistuojančių vartojiškoje mūsų visuomenėje. A7 išsireiškė, kad „pakankamai yra informuojama ta visuomenės dalis, kuri turi galimybę rinktis iš daugelio informacijos šaltinių, bei sugebėti ir norėti atsirinkti tą informaciją, kuri realiausiai atitinka esamą situaciją bei yra iš tiesų naudinga“. Panašiai teigė ir A5 „informacija turi būti pranešama tada, kai ji aktuali, kai turės didžiausią poveikį žmonėms“. A9 irgi laikosi tokios pat nuomonės, kad „tos žinios yra chaotiškos, nesistemos, dažnai gąsdinančios, tačiau žmonės gaudami tas žinias nepajėgia suvokti jų visumos, negali vertinti ir priimti kokių nors sprendimų. Išskyrus paprastus dalykus: reikia rūšiuoti šiukšles, negalima brakonieriauti, bet žmonės nežino, kodėl negalima deginti šiukšlių arba naikinti natūralių pievų. O ką jau kalbėti apie subtilesnius gamtosauginius dalykus, nulemiančius gamtos išsaugojimą ir gyvenamosios aplinkos kokybę.“ Respondento nuomonei pritaria ir A10 „praktinius aspektus galima labai lengvai ir paprastai paaiškinti žmonėms, tačiau susidūrus su biurokratija, iškyla nauji vargai“. Panašius pastebėjimus turi ir A6 „aplinkosauga žmonėms yra baubas. Nes jie nieko nežino. Jeigu reikia rūšiuoti atliekas – jiems kyla klausimai, o kas iš to. Arba pradėdama saugoti teritorija – prasideda draudimai ir vėl žmonių neinformavimas, kodėl taip yra elgiamasi – iššaukiamas jų priešiškus. Tuomet visuomenė ir pyksta ant aplinkosaugininkų“.

A6 atkreipia dėmesį į tai, kad „visuomenė suprastų informaciją, kuri yra skelbiama, pirmiausia žmogui reikia turėti tam tikrų specifinių žinių, išsislavinimą, kad sugebėtų suvokti ir orientuotis toje informacijoje.“ Tačiau A5 paprieštarauja, kad „informacijos srautas turi būti

paprastas, esminis, kad asmenims nereikėtų papildomų žinių, kad suvoktų ir susidomėtų jo neliečiančia aplinka.“

Respondentas A6 taip pat atskleidžia kelias problemėles „labai nedaugelis tuo (t.y. aplinkos informacija) domisi ir mažai supranta apie ką yra kalbama. Ypatingai įvairūs trumpiniai, terminai. Informacija kuri yra pateikiama (o jos yra pateikiama tikrai daug), kuri žmogui turėtų būti įdomi, svarbi ir aktuali bei suprantama – yra labai mažai.“ Atitinkamai A3 ir A1 taip pat prisidėjo prie šios nuomonės „Lietuvoje visuomenė nėra pakankamai informuojama, tokia informacija, kurią suprastų paprastas žmogus. Nevisi žmonės įsivaizduoja kokią įtaką jie daro aplinkai tenkindami savo poreikius kiekvieną dieną“, „dabar reikia sugebėti atsirinkti. Yra daug netiesos. Yra visiškai nereikalingos beletristikos. Reikia įgauti kažkokį filtrą ausims, kad sugebėtum atsirinkti ko reikia... bet tai turi būti išugdyta, o dabartiniais laikais nepriteklius, vartojiškumas to neskatina. Nebent už kiekvieną gerą darbą reikia duoti bent kelis centus. Tada atsiras poreikis, kad ir pvz. rūšiavime. Už kiekvieną plastmasinį butelį sumokėk bent centą, tai taps įpročiu ir vėliau nebereiks net pinigų mokėti, žmonės pamirš, jiems taps tai kasdienybe ir bus išspręsta problema.“ Šiuos žodžius patvirtina A1 „Informacija yra sudėtingas dalykas – ją reikia įsisąmoninti: kad ir jos bus labai daug, kad ir ji bus prieinama ir vieša, bet esmė yra jos suvokimas ir turėjimas galvoje. Jeigu kiekvienas rytas prasidėtų fraze „apsidairyk kaip gražu lauke – nesuteršk jos“ tai galbūt tada ir turėtume protingą visuomenę. Juk kartojimas – mokslų motina.“

A9 įvardija priežastis, kodėl Lietuvos visuomenė apie aplinkos būklę ir problemas yra informuojama labai prastai: „yra Visuomenės informavimo įstatymas, bet nėra jokios valstybinės programos, kaip tą visuomenę informuoti. Aplinkosauginė informacija yra pakankamai paini, todėl svarbiausia informacija visuomenei yra nesuprantama ir apskritai nepateikiama. Visuomenei pateikiama fragmentiška informacija apie brakonierius, smulkius teršėjus, kažkokias avarijas, aplinkos ministerijos renginius, o gilesnė informacija nepateikiama; bei bendras visuomenės išprusimas aplinkosaugoje yra labai žemo lygio, todėl visuomenė nepajėgi tos informacijos suvokti.“

„Iš tikrųjų, žmogui nėra įdomi informacija apie aplinką, jam svarbi yra informacija tik ta, kuri asmeniškai su juo susijusi. Aplinka visuomenei parūpsta tik tada, kai ji jau konkrečiai yra susijusi su vienu iš jų ir iškyla jo interesas“ konstatuoja A6. Jis savo žodžius pagrindžia pavyzdžiu, kad „iki sąmoningos visuomenės mums toli gražu: dar visi pamena tarybinius laikus, kai buldozeris „laidodavo“ visą mišką ir ten statydavo žvėrelių fermą kraštovaizdžio draustinyje. Tuomet buvo laikas, kai visuomenė bijojo, ką nors pasakyti, bet dabar mes matome tą patį. Visuomenė bijo. Ir nesvarbu net kiek ji būtų sąmoninga, tas baimės jausmas nugali. Pažiūrėkim kiek mažai visuomeninių organizacijų kelia aplinkosaugines problemas. Ir tai, jeigu yra keliami

problema dažniausiai būna pavieniai tos organizacijos nariai arba galima rast net politinių aspektų. Juos skatina vidiniai interesai.“

Iš visų šių pasisakymų, drąsiai galime teigti, kad informacijos apie aplinką yra ganėtinai daug, gal netgi per daug, nes visuomenės narys, nesvarbu, ar jis pasyvus informacijos gavėjas, ar aktyvus informacijos ieškotojas, jis susiduria su tomis pačiomis kliūtimis kaip pvz. perteklinė informacija, jos sudėtingumas (terminų naudojimas, nepaaiškinimas) ir neaktualumas (informacija paskelbiama ne laiku ir ne vietoje, todėl žmogus ją tiesiog praleidžia pro ausis ir neįsisavina).

Informacijos viešumas ir prieinamumas.

Informacijos yra milžiniški kiekiai ir kokios tik nori. Kaip sakė A4 „atsiradęs ir vyraujantis abejingumas žmonėse yra labai didelis stabdis visuose veiksmuose, net ir informacijos ieškojime nusvyra rankos: informacijos viešinama net labai daug, bet šiandien žmogus privalo atsirinkti, kuri informacija yra teisinga, kuri yra taip vadinamas „akių dūmimas“ ir visuomenės kvailinimas.“

Visi respondentai pastebi, kad viešumoje nėra aktualios informacijos „Ta informacija, kuri yra problemiška, kuri yra aktuali, ji į viešumą nėra iškeliamą, neišėina į visuomenę. Šito priežastis – visuomenės atsakingumo jausmo ir brandos trūkumas“ (A6).

„Šiandieninė visuomenė yra vartotojai. Jie vartoja viską – net informaciją. Tad ją reikia reklamuoti, norint kad taptų vieša. Anksčiau informacija, kad ir slaptai, bet pasklisdavo. Nors ji tikrai nebuvo vieša. Pačios žinios tikslas buvo – žmonių subūrimas, kad ir koks mažas tas skelbimas, bet jis patrauklus lyg koks žaidimas „slėpynės““ sakė A5.

Kyla klausimas, ar apskritai reikia informacijos apie aplinką? Šiuo atveju, visi respondentai vieningai atsakė, kad tokia informacija būtina ir norint, kad jos paviešinimas būtų efektingas ir pasiektų kiekvieną žmogų, reikia asmeninti informaciją: sugebėti taip ją pateikti, kad kiekviena aktualija, kiekviena problema sietųsi su tuo žmogumi asmeniškai. „Jeigu tokia informacija yra paskelbiama ir ji pasiekia žmogų, tai jis dažniausiai ateina ne dėl visuomeninio intereso, bet dėl asmeninio.,, (A2). A8 „Šiuolaikinėje visuomenėje, žmonės vis mažiau linkę domėtis bet kokia informacija, kuri tiesiogiai su jais nesusijusi, o tie, kurie domisi: dažniausiai domisi viskuo.“

Štai A6 pastebi „Kad į viešumą vienokį ar kitokį asmeninį indėlį į visuomeninę aplinkosaugą dažniausiai iškelia žurnalistai. Žinoma ir čia yra subtilybių: pavyzdžiui prieš rinkimus dažniau. Bet esmė, kad iškelia. Jau tai yra gerai.“

Respondentas A3 pastebi, dar vieną smulkmeną. „Šiandien visas viešumas žmogui atsiremia į tai, kiek jam tai yra prieinama.“ Respondentas klausia „Ar žmogus gali kasdien

nusipirkti laikraštį, ar gali nueiti į kiną? Ar gali informatyviai pažiūrėti televizijos laidą? Ir kiek visa tai yra apie aplinkosaugą, kiek apie aplinką“. „Žmogui, kuris susiduria su aplinkosauga, randa visko, ko jam reikia. Tokiam asmeniui viešumo klausimas nėra aktualus – jam svarbiau prieinamumas“.

A8 samprotauja, kad į viešumą neturėtų būti iškeliami visi duomenys „dauguma tyrimų, jei jie atliekami visuomeninės institucijos, privalo būti viešini, bet ne procesas, o rezultatai.“ Ir tai yra akivaizdu. Šioje vietoje mes grįžtame prie aktualios, ne visiems žmonėms suprantamos informacijos apie aplinką, nes „tokia informacija labai mažai ką domina. Ji labai specializuota. Todėl jos viešumas su visuomenės informavimu nėra susijęs.“

A10 konstatuoja, kad „kiekvienas pagal savo poreikius, pažiūras, galimybes turime teises reikalauti viešumo, prieinamumo, tik dažnai pamiršatme savo pareigas vykdyti – gi reikia ir patiems būti aktyviems, domėtis, žvalgytis“.

Visi respondentai sutinka, kad visuomenei reikalinga tik koncentruota, pagrįsta, atrinkta informacija, kurią suprastų visi socialinių sluoksnių nariai be išimčių. Be to pati informacija turi atitikti savo tikslą – ji turi būti skrupulingai atrinkta ir parinkta visiems žmonėms, o ne kažkokiai jos daliai. Informacija turi nešti žinią, o nebūti „numesta“ šalia visų kitų dienos naujienų.

Kiekvienas žmogus yra individualybė. Panašiai kaip ir informacija – tik kitokia forma. Kiekvienas randa savo kelią kaip prieiti prie žmogaus, taigi ir kiekvienas žmogus atranda savitą kelią į informaciją, į jos turinį.

Daugelis respondentų, kadangi yra aktyvūs klubo nariai, pabrėžė, kad jie informacijos apie aplinką randa tiek kiek jiems reikia, o kartais net daugiau. Tačiau susimąstę apie eilinius visuomenės narius, išsakė kitokią nuomonę pvz. A2 „Informaciją apie aplinką lengvai pasiekiu, nes domiuosi aplinka, jos būkle, todėl žinau, kur ieškoti informacijos, kurią dažniausiai randu internete. Tačiau paprastiems piliečiams šią informaciją būtų sunku surasti, nes ji nėra reklamuojama“.

Tiksli informacija apie aplinką „labai sunkiai yra prieinama“ (A1), nes vieni žmonės žino labai daug, kiti – absoliučiai nieko, todėl „turėtų visuomenėje būti nepriklausomi žmonės, kurie sugebėtų surinkti visas žinias ir periodiškai perduoti visuomenei pvz. vyksta vienas ar kitas svarstomas dalykas – reikia reaguoti adekvačiai: arba palaikyti, arba drausti tai daryti. Visuomenė privalo reikalauti ir kad tai taptų natūraliu dalyku – visiems priimtinu ir suprantamu.“(A1).

„Nepaisant to, kad informacija „kybo“, ji adresatus pasiekia ir tampa žmonėms prieinama. Bet kuri informacija asmeniškai susijusi su žmogumi „eina“ tarp visuomenės narių. Žmogaus lūpos yra pagrindinė informacijos prieinamumo sąlyga.“(A2). Vis dėl to A9 tam

paprieštarauja „Paprastam piliečiui informacija apie aplinką yra sunkiai prieinama ir dar sunkiau suprantama. Net žurnalistai ir gamtamokslinių specialybių studentai ne visada žino, kur jos ieškoti“. Tai dar kartą įrodo, kad informacija apie aplinką nėra tik fakto paskelbimas – jį reikia ir suvokti, ir suprasti, o nesuvokiant – tai turi būti išaiškinama.

Žmogus negyvena kaip atsiskyrėlis. Jis, bendraudamas ir socialiai gyvendamas, sužino daugiau nei perskaitęs dienos laikraščius, peržiūrėjęs televizijos programas ar išklausęs radijo informacijos.

A3 „Viešos įstaigos, aplinkosaugininkai – mėgėjai, žalieji apjungiant savo pajėgas galėtų daugelį prieinamumo problemų išspręst, daug padėti šviečiant ir ugdant ekologinę visuomenę.“

Respondentai teigė, kad didžiausios kliūtys susiduriant su informacijos apie aplinką prieinamumu, yra pačios informacijos pasidalijimas tarp viešinančiųjų priemonių (televizijos, radijo, spaudos, interneto). A5 teigimu „Informacijos yra begalo daug ir visi (tiek televizija, tiek radijas, tiek laikraščiai, tiek internetas) turi tą informaciją dalintis ir skleisti, nes kiekvienas žmogus pasirenka jam prieinamą ir galimą informacijos šaltinį. Kiekvienai asmenų grupei yra skirtingi informacijos šaltiniai ir skirtingas prieinamumas prie jų: pvz. jaunimą greičiausiai žinia pasieks, jei ją paskelbsim internete; pensininkui – spaudoje ar per radiją; vidutinio amžiaus žmogui – kadangi jis toks tarpinis variantas tai tiks ir internetas, ir televizija, ir radijas, ir net laikraštis“. Visi kalbintieji sutaria, kad reikia gebėti žaisti informacijos srautais, atsirandančiais šiame technologijų amžiuje, bei sugebėti juos suvokti bei priimti. „Aktyvistai turi padėti žmogui susivokti informacijos amžiuje: šiandien viskas yra prieinama, bet žmogui turi būti akivaizdu pvz. mes klausomės muzikos, bet jos negirdime... svarbiausi yra žemi dažniai ir garsas toks, kad „kilnotūsi stogas“. Šiuolaikinė visuomenė nutolo nuo pirminės gamtos. Dabar žmonėms reikalingos žinios, kurios prieš šimtą metų buvo suprantamos ir net nekėlė nuostabos“ (A3).

Žmonėms informacija yra prieinama keliais būdais. Kaip pastebėjo A5 „per dabar gyvenančio brandaus asmens gyvenimą labai daug kas pasikeitė, ypač informavimo priemonės. Anksčiau nebuvo interneto (kuris dabar dažnam tapo darbo įrankiu), televizijos pobūdis buvo kitoks, dabar baigiasi informatyvios spaudos era, nyksta edukacinės radijo laidos“. Vis dėlto A8 primena, kad „elektroninė informacija yra prieinama tik turintiems tam tikrą įrangą, tačiau net ir ją turintys nebūtinai naudosis. Todėl žmonių ratas, kuriems būtų prieinama tokia informacija tikrai susiaurėja“.

Jaunieji respondentai (A7, A8, A10) teigiamai vertina informacijos apie aplinką prieinamumą, tačiau pažymi, kad tai „reikalauja ypatingai didelių pastangų. O už informacijos pateikimą turi būti atsakingi tie valstybės organai, kurie yra susiję su ta konkrečia aplinka“. Jie pastebi, kad informacijos kiekis skirtinguose informacijos šaltiniuose yra nelygiavertis. Štai A8

konstatuoja, „jei išskirčiau tris pagrindinius elektroninės/skaitmeninės informacijos gavimo būdus: radiją, televiziją ir internetą, tai daugiausiai tokios informacijos galima rasti internete, tada išgirsti per radiją ir išvysti per televiziją. Nors televizoriaus beveik nežiūriu, žinau tam tikras laidas, tokių laidų netrūksta ir radijo programose, o internete tokios informacijos net per daug“.

Visi apklaustieji sutinka, kad bet kuriuo atveju, tas „aukso viduriukas“ šiai dienai yra televizija, kurioje yra „ir vaizdas, ir garsas“ (A5), tai „pagrindinė priemonė prieinama kiekvienai šeimai“ (A3). Bet A3 siūlo „pažaisti su televizijos mašina“: „rodyti ne smurtą kiaurą parą, o šiek tiek moralesnius dalykus – gamtą, jos tyrumą, grožį“.

Akivaizdu, kad informacijos apie aplinką prieinamumas šiandien neturėtų būti kliūtis visuomenei – yra pakankamai informacijos šaltinių, prie kurių žmogus gali tiesiogiai prieiti, pagal savo galimybes. Tikrai nėra pamiršta spauda ir knygos (viešosiose bibliotekose), prisimenamas ir radijas, yra televizija ir galų gale plėtojamas internetas. Tik verta nepamiršti domėtis supančia aplinka, žiūrėti ne tik savo, bet ir kitų poreikių.

Visuomenės vertybės. Kadangi vis labiau pripažįstama, kad visų mūsų ekologinių sprendimų šaknys slypi ne tik žmogaus santykiuose su gamta, o ir pačiame žmoguje, jo daugialypėje prigimtyje, dvasios ir proto gelmėse, į jį turi būti nukreiptas visas dėmesys.

„Šiuolaikinės visuomenės vertybės yra tos pačios, kaip ir protėvių: švara ir tvarka. Bet protėviai kažki ar buvo tvarkingesni, nes jie neturėjo kuo teršt: nebuvo mašinų, plastmasių, cheminių medžiagų, naftos produktų ir pan. Protėviai nemėtė savo daiktų, nes jie buvo labai brangūs, o jei išmesdavo, tai sudegdavo arba supūdavo, nes viskas buvo iš natūralių medžiagų“ pastebi A9. Tačiau jis tvirtina, kad „mūsų protėviai geriau pažino gamtą ir mokėjo išlikti sunkiomis sąlygomis, tačiau šiuolaikiniu gamtosauginiu požiūriu jie buvo pakankami barbarai gamtos atžvilgiu: išnaikino taurus, meškas, iškirto ir išdegino miškus. Kai jie padegdavo miškus tam, kad galėtų sėti javus, kažin ar galvojo apie ugnyje degančius paukščių jauniklius ir kitus gyvūnus.“

Bet A7 labai griežtai atkirto, kad „visuomenėje gamtos vertybių nebeliko, yra tik verslas bei žmonių poreikių patenkinimas visais atžvilgiais ir pačios gamtos sąskaita.“ Panašiai pasakė ir A1 „žmoguje yra moralė – tik gaila, kad vienuose jos yra gana daug, o kiti išvis nebeturi. Todėl mano manymu, žmonės turi išsiugdyti taip vadinamą ekologinę sąžinę ir sugebėti atsispirti daryti bloga. Jie turi turėti atsakomybės jausmą ne tik už savo daromus veiksmus, bet ir už šeimos, bendruomenės. Gi dabar žmogus nebegyvena kaip pirmakštis – yra socialus pasaulis, kuriame egzistuoja tam tikra etika, principai, galų gale kiekvienas asmuo su savimi turi ir vertybių bagažą.“ O jam pritarė ir A10 „sunku šiuolaikiniam žmogui kalbėti apie vertybes, o ką

jau bešnekėti apie gamtos vertybes. Jos paslėptos paskutinėje ląstelių lentynoje, kur net pasąmonė nesugeba surasti. Atrodo gyvename toje pačioje Žemės planetoje kaip ir mūsų tėveliai ir seneliai, bet jau nebe tame pačiame pasaulyje. Todėl kiekvienas iš mūsų individualiai renka ir prioritetuoja savo gyvenimo vertybes“

„Nors informacija yra ta pati, visuomenė jos gauna vienodą kiekį, bet čia slypi jau pačiame žmoguje. Jis atsirenka ar jam daryti gera ar išvis nieko nedaryti ar daryti bloga“ (A1). Atsiranda dvilypumas „vieną sako – kitą daro“. Kaip pastebi A3 „kiekvienas pasaulyje matome dvilypumą: to negalima daryt, ano negalima daryt, to vėl negalima daryt, bet vos pasižiūri per petį – kiti žmonės daro ir tą, ir aną. Vienaip ar kitaip ir ramiai sau miega, sąžinė negrauzia. Ir tada šie poelgiai pasidaro jo įpročiu. Pvz. dabar visi kalba apie rūšiavimą, bet mažai kas tai daro, nes sistema nedirba, nėra reguliavimo, nėra atsakomybės, užtat žalieji, aplinkosaugininkai kiekvieną pavasarį, rudenį organizuoja talkas ir tvarko, nes nėra tarnybos kuri tai padarytų.“

Daugelis respondentų kalba apie gamtos pajautimą. „Toks dalykas kaip aplinkosauga turi būti žmogaus širdyje: pažiūrėkim į situaciją labai paprastai, štai vaikai... Nuo pat gimimo jie žiūri į dangų, kelia akis į skrendančius paukščius, bando kuo giliau įkvėpti tyro oro persunkto deguonies ir kažkokio stebuklingo kvapo, o kiek kartų naktį užverčia galvą į naktinį dangų ir klausia „Kas čia? Kodėl jos šviečia?“ Pirmieji vaikų atsiminimai dažniausiai būna apie kaimą, gamtą, neapbrėptus laukus, tačiau augant vartojiškoje visuomenėje gamta yra užgožiama ir nebelieka didelio jos poreikio“ (A1).

„Pasąmonėje mes esame įsitikinę, kad gamta yra mūsų visų, kad mes ja turime rūpintis, bet realiai to dar neišgyvename. Dar nepajutome jokio sukrėtimo. Šiai dienai mes labai gerai puikiai ekologiškai gyvename. Žinoma norėtume tobulybės, bet jai gi ribų nėra. Tokio visiško švarumo kaip vokiečiai, ar grožio, estetikos bei švaros suvokimo kaip šveicarai“ (A5). A10 samprotauja, kad „žmogus mąstydamas, kad aplinka egzistuoja visada vienoda, labai klysta: turistaudami žmonės mato prižiūrėtus lankomus objektus, renovuojamas pilis, bet nensusimąsto, o ką jie galėtų padaryti, kad išsaugotų trapią plytą, laikančią pilies bokštus, kaip galėtų prisidėti prie kultūros vertybių išsaugojimo bei tausojimo. Šiuolaikinė visuomenė dabar viską tik mato, bet nevertina, dar nejaučia gamtos, nors ją ir laiko vertybe“. Tad džiugu, kad respondantai pabrėžia, kad vertybė yra ir „graži neužteršta gamta“ (A2). A7 nedrįsta „išskirti kurios nors gamtos vertybės, nes viskas gamtoje yra tarpusavyje harmoningai susiję, todėl ta visuma ir palieka didžiausią išpūdį“.

Jiems pritaria ir A3 „kuo žmogus ilgiau gyvena, tuo jis pajunta ir pamato daugiau kaitos. Žmonės, kurie užaugo vienkiemiuose, pas senelius, jie daug daugiau juto ir junta kaitą (gi jų „žinios“ siekia daugiau nei šimtą metų) – jiems niekada į galvą nebūtų šovę, kad bus tiek mašinų gatvėse, kad televizorius rodis spalvotai, o ką jau kalbėti apie tai, kad kiekvienas

paauglys turės po mobilųjį telefoną ir net ne vieną“, A6 pabrėžia, kad „ekologinis sąmoningumas vyksta per turimas žinias, kuomet yra akcentuojamos ir eskaluojamos gamtosauginės taršos problemos, o aplinkosauginis ugdymas – per gamtos pajautimą. Jautimas yra pagrindinis principas skatinantis žmonių sąmoningumą ne per žinias, o per jausmus ir išgyvenimus t.y. kaip tu suvoki gamtą, kaip tu ją jauti, o ne vertinimas skaičiais. Čia vertinimas yra: gerai ar blogai, gražu tau ar negražu t.y. gamtojautos dalykai. Gamtojauta jau pati yra vertybė. Ką bekalbėti apie gamtą – ji didžiausia vertybė. O per gamtojautą reikia suvokti, kad mes ne šiaip sau saugom, tausojam aplinką, o tam, kad žmogus būtų sveikas.“ Jis taip pat priduria, kad „žmogus yra dvasinė būtybė, kuriai reikia poilsio, atokvėpio, įkvėpimo, o visa tai gauname iš gamtos, iš mus supančios aplinkos, tad ją reikia saugoti, tausoti, globoti. Beje gamtojauta skatina žmogų jaudintis, virpėti. Jeigu žmogaus gamta nejaudina, tada niekas jo jau nebesudomins.“

A4 nuomonę „gamtos jautimas yra pagrindinė vertybė ir tik nuojauta daro žmogų stiprų vienu ar kitu aspektu. Žinoma tos vertybės ateina ir iš pačio savęs – iš širdies, bet gali ir iš draugų, bendraminčių rato, žinoma, tėvų. Pagrindas yra šeimoje – ir jeigu tu to pagrindo neturėsi, nematysi pavyzdžio, tuomet ir nedarysi, netausosi, nesaugosi. Ir labai sunkiai kiti asmenys – ypač pedagogai, sugebės įdiegti aplinkos vertybių“.

Vieningai respondentai kalbėjo apie aplinkosauginį, ekologinį ugdymą „aplinkosauga yra dalykas, kuris turi būti ugdomas... ir kiekvienas asmuo nepriklausomai nuo savo metų ir socialinės padėties turėtų turėti bendrą supratimą apie aplinką, apie vietas kur jis gyvena.“(A1). „O ugdymo bei vertybių pirminis šaltinis yra šeima. Didžiausią įtaką jų subrandinimui ir išauginimui turi mokykla, mokytojai. Tai yra daroma, bet nėra ugdoma pakankamai plačiai, nėra formuojama pasaulėžiūra. Jeigu vaikas yra mokomas ekologijos, tai jis jos ir mokomas (kas yra aplinkos talpa, UBR), o ne platesnio mąstymo ir matymo. Viskas turi būti prieinama ir suprantama, o ne įkalama ir tai turi būti daroma sistemingai“ (A6). A3 pastebi, kad „Lietuvos žmogus nesugebėjo, nesugeba panaudoti arba netgi gauti elementarių žinių apie aplinką nuo pat vaikystės iki pat senatvės. Elementarios žinios tai, kas jis yra gamtos atžvilgiu, koks jo ryšys su aplinka, kaip ji nuo jo priklauso. Žmogus per gyvenimą pakankamai daug sunaudoja visko, daug dar gali ir padaryti – apšiukšlinti“.

Apklausiamieji žinojo ir apie ekologinę etiką: sąžinę, atsakomybę, pareigą. A1 „morale atsakomybė ir pareigybė. Pirmiausia turi būti viskam pavyzdys... Paprasta bendruomenė, visuomenės dalis, kuris visiškai neturi sąsajų su aplinka, juos reikia dominti, skatinti imlumą aplinkai „iš viršaus“.“ A4 pastebėjo, kad „mes grįžtame į tai, kad susėda kelios kartos prie bendro stalo ir vieni dievagojasi, kaip blogai dabar, o kaip buvo gera anksčiau; kitas, pasididžiuoja „gerai, kad aš tada negyvenau“, bet rezultate – jie išgirsta kaip buvo, mato kas yra

ir tada auginasi savyje atsakomybę, brandą.“ A6 įvardija, kad „didžiausia problema yra ekologinė sąmonė, jos teršimas. Jeigu žmogus užsiteršia savo sąžinę, protą, tada jis ir visą kitą teršia. Tai būtų pagrindinis dalykas – švarus žmogus. Informacijos skyriai turėtų būti, aplinkosauginis švietimas intensyviai ir sistemingai dėstomas.“

IŠVADOS

Niekas neabejoja, kad gyvendami dabartiniame žinių pasaulyje, mes niekaip negalime pabėgti nuo informacijos gausos (kiekio), jos skelbimo, viešinimo, prieinamumo, supratimo bei įsisąmoninimo.

1. Darbe analizuodami ne tik LR Aplinkos apsaugos, Visuomenės informavimo, Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo, laisvės gauti informacijos iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymus, informacijos apie aplinką Lietuvos respublikoje teikimo visuomenei tvarkos aprašą, bet ir ES apimančias direktyvas 2003/4/EB bei 2003/35/EB ir net pasaulinę konvenciją „Dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus bei kreipimosi į teismą aplinkosaugos klausimais“ (Orhuso konvencija), įsitikinome, kad informacijos apie aplinką viešumą bei jos prieinamumą smulkiai reglamentuoja ne vieno tipo teisės aktai. Darbo eigoje išaiškėjo, kad problemos, atsirandančios dėl nepakankamos informacijos apie aplinką, yra susijusios su šių teisės aktų praktinio taikymo subtilumais pvz. nors parašyta, kad informacija turi būti teikiama, tačiau nepaaiškinama, kaip ji turi būti teikiama ir pan.

2. Tiek nagrinėjant teisės aktus, tiek atliekant tiriamąjį darbą, išaiškėjo, kad kliūtys, kurios atsiranda dėl informacijos apie aplinką viešumo bei prieinamumo, yra dviejų grupių: kliūtys, kurios yra susijusios su valstybinių institucijų viešos informacijos paskelbimu (pvz. sunki teisinė kalba naudojama pranešimuose; neatrinkta, nekoncentruota informacija; pavėluotas informavimas ir pan.), bei kliūtys, kurios remiasi visuomenės nebrandumu (kuri pasireiškia aplinkosauginio ugdyimo ir sąmoningumo stoka, aplinkosauginių vertybių nuvertėjimu ir t.t.).

3. Atliekant kokybinį tyrimą, buvo bandoma atskleisti, ką aktyvūs aplinkosauginės organizacijos (o tuo pačiu ir visuomenės) nariai mano apie informaciją apie aplinką, jos viešumą bei prieinamumą, ekologinį sąmoningumą bei dabar egzistuojančias aplinkosaugines (gamtosaugines) vertybes. Atsižvelgiant į respondentų nuomones, pasitvirtino jau darbe iškeltos problemos bei nesusipratimai. Pvz. valstybinėje įstaigoje svarstomos, o ne jau priimtos informacijos paskelbimas, perteklinė informacija apie aplinką.

4. Informacija apie aplinką nebus vieša, jeigu ji visuomenei nebus prieinama. Taigi pirmiausia reikia informaciją apie aplinką visuomenei skleisti per mažiausių pastangų reikalaujančias informaciją perduodančias priemones, kad žmogus susidurtų su informacija, nors ji asmeniui ir nėra dabar aktuali. Tokiu būdu kasdieninis, nedidelis informacijos apie aplinką kiekis ne tik brandintų visuomenės sąmonę, bet ir skatintų domėtis ir tapti aktyviais visuomenės nariais, ieškant informacijos.

5. Tyrimas leido suvokti, kad šiuo metu dar yra žmonių besidominčių aplinka ir visuomenės informavimu apie aplinką. Ši paskata jiems kyla iš jų pačių t.y. vertybių skalėje dominuoja ir aplinkosauginės vertybės. Tačiau aplinkosauginiai prioritetai atsiranda dėl ekologinio ugdymo, aplinkosauginio visuomenės ugdymo, domėjimosi savimi ir supančia aplinka t.y. savybėmis, kurios žmogui nėra prigimtines, o išmokstamos. Todėl kiekvienas asmuo, nepriklausomai, nuo socialinio rango, turimų finansų kiekio, gali būti ekologiškai aktyvus, brandus ir suinteresuotas, savo aplinkos, įskaitant tiek gamtinę, tiek antropogeninę, būkle.

REKOMENDACIJOS ir PASIŪLYMAI

1. Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, susidaro nuomonė, kad dažniausiai problemos dėl informacijos apie aplinką kyla dėl visuomenės ekologinio nesąmoningumo t.y. jų nepribrendimo suvokti aplinkos žinių. Todėl magistro baigiamojo darbo autorė siūlo kasmetiniuose pvz. NVO organizuojamuosiuose forumuose akcentuoti būtinybę šviesti tą visuomenės dalį, kuri turi mažiausiai informacijos apie aplinką, jos viešumą bei sugebėjimą priėti ir suvokti informacijos turinį. Taigi Nevyriausybinės organizacijos, taip pat Savivaldybės turėtų priimti atsakomybę ir organizuoti daugiau švietėjiškų forumų, seminarų, renginių.

2. Darbo autorė mano, kad ekologinis švietimas bei ugdymas turėtų prasidėti jau darželiuose. Valstybinės institucijos, sukaupiančios didžiausius kiekius informacijos apie aplinką, turėtų sudaryti švietėjiško pobūdžio leidinius, įvairaus amžiaus vaikams, o auklėtojos per žaidimus diegti svarbiausias ekologines vertybes: sąžinę, atsakingumą, pareigą. Reikia nepamiršti ir mokyklos bei universitetų pedagogų. Autorės nuomone absoliučiai visi pedagogai turėtų būti suinteresuoti ugdyti ekologiškumą ir tai turi tęsti visą žmogaus gyvenimą nenutrūkstamai.

3. Pastebėta, jog šiuolaikinė visuomenė labai greitai tolsta nuo gamtos ir vis pamiršta gamtos grožį. Šiai problemai spręsti šio magistro baigiamojo darbo autorė rekomenduoja daugiau dėmesio skirti aplinkosauginei – socialinei reklamai. Autorės nuomone, tuščius reklaminius standus reikėtų išnaudoti. Privatūs asmenys, užsiimantys, tokių standų eksploatacija, kol nėra išpirkta reklama nemokamai turėtų afišuoti socialinę – aplinkosauginę reklamą.

4. Reklaminiuose stenduose galėtų atsispindėti ne tik kontrastingi aplinkos aspektai tokie kaip sudegęs miškas prieš žaliuojantį mišką, užteršta upė prieš sraunų tyrą šaltinį, bet ir ugdomojo pobūdžio paveikslai kaip pvz. surinkti lietaus vandenys patenkantys į vandens valymo įrenginius, žmonių grupės prašančios informacijos apie norimą statyti namą ar vaikai aiškinantys savo seneliams kaip reikia ir kodėl reikia rūšiuoti atliekas. Socialine – ekologine reklama turėtų užsiimti ne tik valstybinės įstaigos atsakingos už aplinkos apsaugą, NVO, bet ir privatūs verslininkai, kurie šalia savo reklamuojamų prekių, priklausomai nuo jų pobūdžio turėtų priminti aplinkosauginę informaciją. Pvz. net patį lankstinuką reikia nepamiršti atiduoti perdirbti arba priminti, kad plastikines pakuotes reikia išmesti į plastikui skirtus atliekų konteinerius ir pan.

5. Verta paminėti, kad informacijos prieinamumas irgi yra gana sudėtingas. Tad šio magistro baigiamojo darbo autorė mano, kad būtų puiki mintis, jeigu visuomenės lankomiausiose vietose (tokiose kaip prekybos centrai, turgūs, mokyklose, aukštosiose mokyklose), o taip pat ir tokiose vietose kaip teatrai, parkai, o ypačingai savivaldybėse, būtų aplinkosauginės informacinės skelbimų lentos, kuriuose būtų afišuojamos pačios naujausios, aktualiausios ir žmogų labiausiai

jaudinančios žinios aplinkos tematika. Tai padėtų ne tik kiekvienam besidominčiam aplinka ir jos sauga, bet smalsumo vedimi ir pasyvūs žinių gavėjai pradėtų domėtis juos supančiomis sąlygomis. Šios prolemos suinteresuotumu turėtų rūpintis Savivaldybės bei aplinkosauginės nevyriausybinės organizacijos.

SANTRAUKA

Informacijos apie aplinką viešumas ir prieinamumas

Raktažodžiai: informacija apie aplinką, informacijos viešumas bei prieinamumas, ekologinė etika, aplinkosauginės vertybės

Šiame magistro baigiamajame darbe autorė analizuoja informacijos apie aplinką viešumo bei prieinamumo teisinius, praktinius bei etinius aspektus. Šio darbo tikslas yra atskleisti visuomenės narių nuomonę apie gerai reglamentuotą informacijos apie aplinką skleidimą bei gavimą.

Tyrimas pradedamas teisiniu aspektu. Pabrėžiamos įstatymais reglamentuojamos teisės į informaciją apie aplinką. Atskleidžiami visuomenės narių ypatumai dėl teisės kreiptis į valstybės institucijas gauti informaciją bei valstybės institucijų pareigas skleisti ir viešinti informaciją, ne tik kurios reikalauja visuomenė, bet ir iniciatyviai.

Antrajame skyriuje nagrinėjamas informacijos apie aplinką viešumo bei prieinamumo aspektas. Atskleidžiama viešumo bei prieinamumo turinių (esmių) problematika, analizuojamos prieinamiausios visuomenei informacijos priemonės.

Trečias šio magistro baigiamojo darbo skyrius yra skirtas ekologiškai etikai. Supažindinama su pagrindinėmis dabartinės ekologinės etikos vertybėmis, atskleidžiamos šių vertybių esminis indėlis žmogaus pašamonei.

Ketvirtasis skyrius skirtas visuomenės narių nuomonės apie informacijos apie aplinką viešumą bei prieinamumą analizei: atskleidžiamos pagrindinės problemos dėl informacijos apie aplinką, pateikiamos prieinamiausios žmonėms informavimo priemonės, įvertinamas informacijos viešumas, remiantis respondentų pasisakymais, analizuojamos aplinkosauginės vertybės bei pabrėžiamos pagrindinės problemos, lemiančios tų vertybių užmiršimą.

Apibendrinant išnagrinėtą teorinę medžiagą ir gautus tyrimo rezultatus pateikiamos išvados bei rekomendacijos ir pasiūlymai.

SUMMARY

Dissemination of Environmental Publicity and Accessibility

Keywords: information about the environment, information transparency and accessibility, environmental ethics, environmental values

In this master thesis the author analysis the environmental information publicity and accessibility by legal, practical and ethical aspects. The aim is to reveal the members of the public opinions about the well – regulated environmental information dissemination and acquisition.

Initiations legal aspect. Emphasis is placed on the law governed the right to information about the environment. Members of the public disclosure of the characteristics of access to public authorities access to information and obligations of public authorities to disseminate and publicize information that is not only required by the public, but also proactively.

The second chapter examines the information about the environment publicity and accessibility. Disclosed in publicity and availability of content (substantially) the problem, analyze the most affordable media to the public.

The third master's final work of this section is intended for environmental ethics. Introducing the major current environmental ethical values. These values are revealed substantial contribution to the human subconscious.

The fourth section is dedicated to members of the public opinion on environmental information transparency and accessibility analysis: there are the key problems of environmental information, the most affordable media for people, and public access to information based on the views expressed by respondents, analysis of environmental values and focused on the main issues determining the values of forgetting.

To sum up the theoretical material and analyzed results presentation of the findings is revealed in the recommendations and proposals.

LITERATŪRA

1. Baltrėnas, P., Lygis, D. Aplinkos apsauga. Vilnius, 1996
2. Beck U. Risk Society. New Delhi: Sage, 1992
3. Beck U. Ecological Enlightenment. Essays on the Politics of the Risk Society. New Jersey: Humanities Press, 1995
4. Birmontienė T. Teisės į informaciją teisinis reguliavimas. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė: monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. ISBN 9955-563-01-X.
5. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008) Kokybinių tyrimų metodologija Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. II dalis. Klaipėda.
6. Castells M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tapatumo galia 2. poligrafija ir informatika, 2006.
7. Gediun K. Vyresnių klasių moksleivių požiūris į aplinkosaugą kaip vertybę. Baigiamasis magistrinis darbas, Vilnius, 2007.
8. Imbrasaitė J. Politinis dalyvavimas ir socialinė aplinka Lietuvoje. Politikos sociologija ir identiteto problemos. Sociologija. Mintis ir veiksmai 2002/2, ISSN 1392-3358.
9. Juraitė K. Construction of Public Opinion on Environmental Issues in the Media (Visuomenės nuomonės apie aplinkosaugos problemas konstravimas žiniasklaidoje). Politikos sociologija ir identiteto problemos. Sociologija. Mintis ir veiksmai 2002/2, ISSN 1392-3358.
10. Kalenda Č. Ekologinė etika: ištakos ir dabartis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002
11. Kalenda Č. Ekologinė etika: kilmė, principai, taikymas. Problemos. 2005 Nr. 68 ISSN 1392–1126
12. Kalenda Č. Etinė refleksija aplinkos ekologinės transformacijos sąlygomis. Problemos 2006 Nr.70 ISSN 1392–1126.
13. Leonavičius, V. Environmental concern as criteria of materialist and post materialist values system, Humanica 3(5), 1999
14. Meškys L. Aplinkosaugos priemonių reikšmė siekiant darnaus vystymosi tikslų. Jurisprudencija 2008 – 10 (112) ISSN 1392 – 6195

15. Mikulskienė B. Ar biurokratui ir politikui reikalingas viešumas? Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-01-22-birute-mikulskiene-ar-biurokratui-ir-politikui-reikalingas-viesumas/29519> 2009- 10-17
16. Rinkevičius L. Aplinka, visuomenė ir harmoninga raida: paradigmu kaita ar permainų iliuzija. Mokslas, technologija ir visuomenė: harmoningos raidos paieškos (kolektyvinė monografija). Kaunas: Technologija, 2002
17. Stonkienė, M. Darniojo vystymosi poveikis teisei į informaciją: teisė į aplinkos informaciją. Informacijos mokslai. 2008 Nr. 46 ISSN 1392–0561
18. Šešelgis, K. Aplinkos apsauga. Vilnius, 1991
19. Telešienė, A. Ekologinis diskursas 1989-2005m. Daktaro disertacija, KTU, Socialinių tyrimų institutas, 2006
20. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. – 1992, Nr. 33-1014
21. Lietuvos Respublikos vyriausybės 1998 m. vasario 9 d. nutarimas Nr.165 „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės aplinkosauginio švietimo strategijos ir veiksmų programos“ // Valstybės žinios. 1998. Nr. 16-388
22. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos 2009-2011-ųjų metų strateginis veiklos planas
23. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992. Nr.5-75; 2004. Nr.60-2121.
24. Lietuvos Respublikos Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 84-3105.
25. Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos aprašas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 26-831.
26. Jungtinių Tautų Organizacijos Europos Ekonominės komisijos leidinys *Orhuso konvencija: taikymo vadovas (The Aarhus Convention: an Implementation Guide)*, United Nations, New York and Geneva, 2000)
27. Konvencija „Dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 73-2572.
28. JTO EEK konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (Orhuso konvencija) bei jos įgyvendinimas Lietuvoje. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl visuomenės galimybės

susipažinti su informacija apie aplinką 2003 / 4 / EB. Oficialusis leidinys L 041, 14/ 02/2003, p. 0026–0032.

29. Valstybinės kultūros paveldo komisijos 2008-05-23 posėdis. Kl. Orhuso konvencija, ES teisė ir LR įstatymai.

30. http://www.am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=1048 Prisijungimo laikas: 2008-10-01

31. http://expo2005.lt/VI/article.php3?article_id=154 Prisijungimo laikas: 2008-10-01

PRIEDAI